Näringsutskottets betänkande 1981/82: 34

över motioner om näringspolitiken

Ärendet

I detta betänkande behandlas helt eller delvis 14 motioner med förslag rörande

allmänna riktlinjer för näringspolitiken,
struktur- och utvecklingsfond,
nordiskt industripolitiskt samarbete,
industripolitiska satsningar i Värmland,
institutionellt aktieägande,
teknisk forskning och utveckling.

Motionerna

Yrkanden

De motioner som behandlas är följande:

1981/82: 318 av Alexander Chrisopoulos (vpk) och Marie-Ann Johansson (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen hemställer om en samordnad industriplanering, innebärande att varvens, rederiernas och hamnarnas verksamhet ingår i en samhällsplan för utrikeshandel och transporter,

2. hos regeringen hemställer om en samordnad industriplanering som utgår från samhälleliga behov och tar hänsyn till den tunga industrins behov av förnyelse och omläggningar som framkallas av kostnadsläget samt till dess miljöproblem och energisituation,

1981/82: 366 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär tillsättande av en parlamentariskt sammansatt utredning för att framlägga konkreta förslag om överförande av de stora privata affärsbankerna, de stora privata försäkringskoncernerna, de stora investmentbolagen, de stora privata finansstiftelserna och de största privata industri- och handelsbolagen i samhällelig ägo,

1981/82: 444 av Hilding Johansson m. fl. (s) såvitt gäller hemställan (3) att riksdagen hos regeringen hemställer att norra Älvsborgs län uppmärksammas i det svensk-norska industrisamarbetet,

1981/82: 445 av Hilding Johansson m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning om skapandet av ett produktionstekniskt centrum i Trollhättan,

1981/82: 1045 av Sven Andersson m. fl. (fp), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts rörande inriktningen av näringspolitiken,

1981/82: 1054 av Esse Petersson (fp), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om näringspolitiken,

1981/82: 1057 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen begär att regeringen utarbetar en plan för ett stort statligt industrialiseringsprogram med målet att tillskapa 100 000 nya industriarbeten inom en tioårsperiod i enlighet med vad som anförs i motionen,

1981/82: 1468 av Anna Eliasson m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär överväganden och förslag i syfte att begränsa det institutionella ägandets tillväxt och möjligheter till inflytande genom aktieinnehav,

1981/82: 1488 av Olof Palme m. fl. (s), såvitt gäller hemställan att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om överläggningar mellan staten och näringslivet,

9. av regeringen begär förslag om inrättande av en struktur- och utvecklingsfond i enlighet med de riktlinjer som anförs i motionen,

12. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om behovet av förstärkta resurser för arbete med nordiskt industripolitiskt samarbete,

13. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om nordiskt samarbete i fråga om teknisk forskning och utveckling,

1981/82: 1604 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen uttalar att Svenska Varv bör ges möjlighet att utveckla en inhemsk teknik för återvinning och sophantering varvid utvecklingskostnaderna bör bestridas av staten,

1981/82: 2006 av Sven Aspling m. fl. (s), såvitt gäller hemställan (5) att riksdagen till riskkapital för industriella projekt i Värmlands län (industridepartementet) för budgetåret 1982/83 anvisar ett reservationsanslag av 4 000 000 kr. att utnyttjas för ändamål som anges i motionen,

1981/82: 2052 av Gösta Bohman m. fl. (m), såvitt gäller hemställan (1) att riksdagen hos regeringen begär förslag om nya industripolitiska riktlinjer i enlighet med vad som i motionen anförts,

1981/82: 2086 av Britta Hammarbacken m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen hemställer att regeringen tar initiativ till en konferens kring utvecklandet av resurssnål teknik,

1981/82: 2138 av Olof Palme m. fl. (s), såvitt gäller hemställan att riksdagen

8. av regeringen begär förslag om inrättande av en struktur- och utvecklingsfond i enlighet med de riktlinjer som anförs i motionen,

10. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om nordiskt samarbete i fråga om teknisk forskning och utveckling.

Motionerna behandlas i övrigt enligt följande:

motion	betänkande(n)
1981/82: 444	NU 1981/82: 51, AU 1981/82: 23
1981/82: 1488	NU 1981/82: 33, 1981/82: 40, 1981/82: 42, 1981/82: 50, 1981/82: 53
1981/82: 2006	NU 1981/82: 27, 1981/82: 37, 1981/82: 40
1981/82: 2052	NU 1981/82: 51, 1981/82: 53
1981/82: 2138	SkU 1981/82: 30, NU 1981/82: 30, 1981/82: 33, 1981/82: 40, 1981/82: 50, 1981/82: 53

Motivering

Allmänna riktlinjer för näringspolitiken

Socialdemokraterna lägger i en partimotion, *1981/82: 1488*, fram förslag om industripolitikens fortsatta inriktning.

En huvudlinje i 1980-talets industripolitik måste enligt socialdemokratisk uppfattning vara den ömsesidiga öppenheten, dialogen mellan samhällsorgan, företag och anställda. Problemen i ekonomin är djupt allvarliga, anförs det i motionen. De gemensamma ansträngningar som krävs för att lösa problemen kan aldrig bli verklighet utan en öppen diskussion och en sammanjämkning av skilda uppfattningar och intressen. Ett annat skäl till att en sådan fortlöpande dialog behövs är enligt motionärerna att en selektiv politik aldrig kan bedrivas utan nära kontakter mellan samhällets och näringslivets representanter. Det finns, menar de, varken anledning eller praktiska möjligheter för statsmakterna att bygga upp en egen organisation för att ta fram det fullständiga beslutsunderlaget. Självklart skall den kompetens som finns i näringslivet utnyttjas vid besluten. Motionärerna erinrar om att socialdemokraterna vid upprepade tillfällen har krävt att man från statens sida i organiserade former skall ta upp överläggningar med näringslivet om hur de expansionsmöjligheter som finns i industrin praktiskt skall tas till vara. De föreslagna diskussionerna bör bl. a. omfatta frågor som rör samverkan mellan samhälle och företag inom ramen för ett utbyggt nordiskt industrisamarbete samt den svenska industrins möjligheter att i ökad utsträckning hämta sina insatsvaror från inhemska leverantörer i stället för att importera. Dessutom bör man se över större tänkbara investeringsprojekt i industrin och förutsättningslöst diskutera villkoren för att olika projekt skall komma till stånd. Möjligheterna till ett nära samarbete mellan staten och enskilda företag bör därvid noga prövas.

Moderata samlingspartiet har i motion 1981/82: 2018 redovisat partiets syn på den ekonomiska politiken m. m. I den motionen återfinns motiveringen till det här aktuella yrkandet i motion *1981/82:2052*, vari begärs förslag om nya industripolitiska riktlinjer, utformade i enlighet med de synpunkter som partiet har redovisat. I motionen anförs inledningsvis att framtiden ligger i en politik som med generella medel stärker våra livskraftiga företag och tryggar ett fritt näringsliv med en ekonomi i balans. Marknadsekonomin måste stärkas, liksom den fria konkurrensen. Vårt ekonomiska system måste bygga på konsumentens fria val, på frihet att starta och driva företag och på enskild äganderätt, vilken ger individen en trygghet och ett oberoende som inte finns i ett socialistiskt samhälle. Sverige bör slå vakt om den fria handeln och verka för fortsatta liberaliseringsåtgärder.

Strukturproblemen inom industrin kan enligt motionärerna inte lösas genom upprepade statliga förlusttäckningsbidrag till krisbranscher och krisföretag. Företag utan överlevnadsmöjligheter måste läggas ned. Selektiva insatser inom näringspolitiken bör komma i fråga endast för att överbrygga rent tillfälliga kriser eller för att underlätta en nödvändig strukturomvandling. Statens intressen i lönsamma företag bör avvecklas. – Med hänvisning till de analyser som industristödsutredningen har gjort i betänkandet (SOU 1981: 72) Att avveckla en kortsiktig stödpolitik I drar motionärerna slutsatser om hur en framsynt industripolitik bör bedrivas. Den bör bl. a. bygga på att företagens kostnader minskas, att produktiviteten och därmed lönsamheten förbättras, att prisbildningen får fortgå fritt i alla led och att följaktligen prisregleringen och konsumtionssubventionerna avvecklas, att fackliga eller på annat liknande sätt kollektivt styrda fonder inte accepteras, att friheten på kredit- och kapitalmarknaden vidgas, att företagsbeskattningen utformas så att den stärker näringslivets konkurrensförmåga samt att företagens verksamhet detaljregleras i mindre utsträckning än förut.

I motion *1981/82: 1045* (fp) tecknas inledningsvis bakgrunden till den svenska industrins nuvarande situation. Därefter anges vissa huvuddrag i en på liberal grund utformad näringspolitik. Vad som krävs för att förbättra situationen inom näringslivet är enligt motionärerna främst att lönsamheten i industrin förbättras. Vinstgivande företag anges vara en förutsättning för att arbetsmarknadspolitiken skall fungera och för att den nödvändiga strukturomvandlingen skall kunna genomföras i socialt acceptabla former. De marknadsekonomiska krafterna måste därför stärkas. Maktspridningen och det decentraliserade ägandet anges vara en viktig del i en liberal näringspolitik. Det är därför av särskild betydelse att småföretagandets villkor förbättras. Motionärerna erinrar om att regeringen under våren 1982 kommer att lägga fram en speciell småföretagsproposition med viktiga förslag i fråga om bl. a. beskattningen av små och medelstora företag.

Det är också, anför motionärerna, viktigt att arbetet på en särskild bolagsform lämpad för mindre företag fortsätts. Folkpartiet har tidigare tagit initiativ till en utredning i syfte att utarbeta en sådan enklare bolagsform. Det förslag som då framkom var mindre lämpat att ligga till grund för lagstiftning, säger motionärerna. Arbetet måste emellertid fortsätta, anser de. Vidare bör statsmakterna, exempelvis genom lättnader i arvs- och gåvobeskattningen, främja uppkomsten av löntagarägda företag. Vidare föreslås en uppföljning av industriverkets nyligen publicerade studie över de regionala utvecklingsfondernas verksamhet, bl. a. med hänsyn till att industriverket har funnit att fonderna lyckats olika väl i olika delar av landet. Utvecklingsfondernas insatser får t. ex. inte leda till att den "ordinarie" konkurrensen mellan enskilda företag snedvrids.

När det gäller forskning och utveckling måste mer göras för att förbättra kontakten mellan universitet och företag, säger motionärerna vidare. På vissa nya högskoleorter, t. ex. Linköping, har intressanta projekt startats. Högteknologiska och kunskapsintensiva företag etableras vid universitetsområdet. Utvecklingsbara idéer får genast en chans. Liknande satsningar har gjorts bl. a. i USA och i Frankrike och blivit framgångsrika. Möjligheterna att konkret närma idé och utveckling till varandra borde prövas på fler orter i Sverige, hävdar motionärerna, som menar att ett sådant samarbete skulle kunna resultera i ökade exportinkomster. – I exportfrämjande syfte borde en samlad satsning göras för att ta till vara den kunskap om produkter och system som finns inom den offentliga sektorn. Lantmäteriverkets exportinsatser anges som exempel på hur själva verksamheten kan bli en exportvara. En ökad samordning mellan de olika exportmyndigheterna bör eftersträvas. Handelssekreterarna borde kunna få åta sig uppdrag för Sveriges turistråds och Svenska institutets räkning. – På kapitalförsörjningsområdet föreslår motionärerna att en ökad spridning av aktieägandet främjas. Banklagstiftningen borde ändras så att bankerna kan öka sina risktaganden till finansieringen av industriella investeringar. – Andra önskemål i motionen gäller en satsning på en gasledning från Nordnorge genom Sverige och en satsning på värmepumpar av olika slag i Stockholmsområdet.

Liknande synpunkter på näringspolitikens utformning framläggs i motion 1981/82: 1054 (fp). Staten bör enligt motionären avstå från alla former av detaljstyrning av näringslivet och i stället arbeta med generella medel. När staten ändå övertar eller stöder ett företag – vilket kan vara motiverat om ingripandet sker för att säkerställa att en omstrukturering sker i socialt acceptabla former – bör stödet vara tidsbegränsat. Ett av staten övertaget företag bör därför säljas så snart som möjligt. Den statliga industripolitiken bör, säger motionären, främst inriktas på insatser på forskningsområdet och på att skapa generösa skatteregler. Statliga beställningar bör enligt hans mening läggas ut på projekt som annars inte skulle ha kunnat förverk-

ligas på grund av sin storlek. Kommunal upphandling bör ske på affärsmässiga grunder och kommunal egenverksamhet bör undvikas på områden där det finns en fungerande konkurrens. Samhället måste stimulera olika former av småföretagandet samtidigt som småföretagandet måste ges goda arbetsförutsättningar. Det arbetande kapitalet i främst sådana företag bör beskattas först när kapitalet tas ut ur företaget. Möjligheter bör öppnas för småföretag att gå samman i lokala investmentbolag. Motionären föreslår vidare att en småföretagarlagstiftning införs, inriktad på att förenkla rutinerna för och minska de byråkratiska kraven på de små företagen.

Vänsterpartiet kommunisterna redovisar i motion *1981/82:366* en rad statistiska uppgifter rörande koncentrationsprocessen i svensk industri samt inom bank- och försäkringsväsendet. Kärnan i svensk storfinans utgörs enligt motionärerna av de två största bankerna, de stora försäkringskoncernerna och de största industri- och handelsbolagen, vilka alla är inbördes förenade och sammanknutna. Denna maktgruppering anges av motionärerna ha ökat sin makt i betydande grad som en följd av koncentrationsprocessen. Motionärerna drar vissa slutsatser av denna utveckling. Koncentrationen och centraliseringen bidrar till det församhälleligande av den kapitalistiska produktionsprocessen som utgör den materiella grundvalen för övergången till en socialistisk produktionsordning. Samtidigt växer motsättningen mellan produktionens alltmer samhälleliga karaktär och det privatkapitalistiska ägandet av produktionsmedlen och tillägnandet av produktionsresultatet. Denna skärpta motsättning kommer till uttryck bl. a. i de kapitalistiska kriserna. Endast genom ett samhälleligt ägande av produktionsmedlen kan den nuvarande anarkin i det ekonomiska livet övervinnas. Första steget i en strategi för socialism måste, hävdas det i motionen, vara att bryta storfinansens makt genom erövring av dess kontrollpositioner i storbanker, stiftelser, investmentbolag och storindustri. Avslutningsvis erinrar motionärerna om att det politiska skeendet i Frankrike och Grekland innehåller inslag av denna natur.

Industrins verkliga problem i dag är en frukt främst av den kapitalistiska utvecklingens egna lagar, påstås i en annan motion från vänsterpartiet kommunisterna, *1981/82:1057*. Fortsättningsvis läggs där fram förslag till ett statligt industrialiseringsprogram i åtta punkter. Bland dessa återfinns nationalisering av de stora affärsbankerna och försäkringsbolagen samt av de teknologiskt ledande branscherna och enheterna, t. ex. datorindustrin, vidare nedtoning av exportens relativa betydelse till förmån för en vidgad hemmamarknad samt en konsekvent decentralisering av alla samhällsägda industrier för att mobilisera de arbetandes kapacitet. Vissa områden anges lämpa sig väl för en svensk "nyindustrialisering", bl. a. de allmänna transportsystemen, främst järnvägarna och sjöfarten, de tunga processbranscherna och datorindustrin samt bostadsbyggandet. Motionärerna anser det möjligt att man på tio år skapar 100000 nya arbetstillfällen om man

följer vänsterpartiet kommunisternas förslag till investeringsprogram, som innefattar satsningar på en rad skilda projekt men som enligt motionärernas mening måste stödjas genom kompletterande åtgärder på skilda områden, bl. a. en skärpt kartellagstiftning.

Struktur- och utvecklingsfond

I två socialdemokratiska partimotioner, *1981/82: 1488* om industripolitiken och *1981/82:2138* – med motivering i motion 1981/82: 2133 – om energiförsörjningen m. m., erinras om att man från socialdemokratisk sida i samförstånd med LO vid upprepade tillfällen har krävt att en särskild struktur- och utvecklingsfond skall inrättas. I de båda motionerna upprepas nu dessa förslag i likalydande motionsyrkanden. Fondens uppgift skall vara att förbättra företagens försörjning med riskkapital. Den skall också kunna spela en viktig roll i samband med strukturförändringar inom näringslivet, bl. a. som ett instrument för att åstadkomma den expansion på områden med utvecklingsmöjligheter som motionärerna anser vara nödvändig om strukturförändringarna skall kunna genomföras på ett socialt rimligt sätt. En viktig uppgift för fonden skulle bli att medverka vid finansieringen av investeringsprojekt som på grund av sin storlek eller företagsekonomiskt sett höga risknivå är svåra att finansiera och vilkas genomförande försvåras eller omöjliggörs på grund av brist på riskkapital. Till grund för beslut om engagemang från fondens sida måste ligga en vid, samhällsekonomisk bedömning av det enskilda projektet. Beslutet måste alltså innefatta hänsyn till effekterna på industriutvecklingen som helhet, framhålls det. Det är enligt motionärernas mening uppenbart att de statliga satsningarna på utveckling av svensk industri måste knytas till en finansieringskälla med mycket betydande resurser. I annat fall får insatserna endast marginella effekter. Det bör vara en uppgift för struktur- och utvecklingsfonden att finansiellt engagera sig i produktionsledet och vid upphandlingar. Det är därför också nödvändigt att det byggs upp en organiserad samverkan mellan fonden och forskningsarbetet. – Fonden bör enligt motionärerna driva sin verksamhet i form av en stiftelse. Verksamheten bör finansieras genom en särskild avgift på lönesumman. Olika former för kapitaltillskott från fondens sida sägs vara tänkbara. Utöver aktieteckning genom nyemission bör förvärv av konvertibla skuldbrev eller motsvarande kunna vara aktuella. Härutöver bör även andra former för kapitaltillskott kunna prövas. I vissa fall kan det vara lämpligt att strukturfondens insatser också kombineras med tillskott från annat håll, t. ex. från Sveriges Investeringsbank AB eller allmänna pensionsfondens fjärde fondstyrelse. – För att fonden på ett effektivt sätt skall kunna fungera som ett av medlen inom ramen för en aktiv näringspolitik bör i dess styrelse finnas representanter för såväl löntagarna och näringslivets organisationer som statliga myndigheter, heter det i motionen.

Nordiskt industripolitiskt samarbete

Socialdemokraterna föreslår i partimotionerna *1981/82: 1488* och *1981/82:2138* en ökad satsning på nordiskt samarbete på industripolitikens och den tekniska forskningens och utvecklingens områden. Motionärerna understryker att det i de skilda nordiska länderna finns en i många avseenden likartad syn på vilken samhällsutveckling som är önskvärd och på statens roll i denna utveckling. Länderna är relativt små. Små länder har svårt att på egen hand bygga upp effektiva organisationer för stöd till den egna exporten. De har svårt att ta vara på resultaten av forsknings- och utvecklingsinsatser. Den begränsade hemmamarknaden innebär svårigheter inte bara för den importkonkurrerande industrin utan också för exportindustrin, som ofta behöver en bas på hemmamarknaden. Motionärerna ger exempel på vissa områden som bör prioriteras i det nordiska samarbetet, såsom tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete och offentlig upphandling, särskilt teknikupphandling. – Den svenska regeringen har enligt motionärerna intagit en påfallande passiv hållning – en attityd som orsakat förvåning och lett till öppen kritik såväl från norsk sida som från det svenska näringslivet. Det är enligt socialdemokratisk mening tydligt att vi i Sverige bör förstärka resurserna för att delta i nordiskt industripolitiskt samarbete. Det gäller dels resurserna för att ta statliga initiativ till samarbete, dels resurserna för att hålla en industripolitisk beredskap för att stödja olika samarbetsinitiativ inom näringslivet. En väg skulle enligt motionärerna kunna vara att regeringen utser en särskild sakkunnig eller statssekreterare med ansvar för det nordiska industripolitiska samarbetet.

I motion *1981/82:444* (s), vari läggs fram förslag om olika näringspolitiska insatser i norra Älvsborgs län, anförs bl. a. att närheten till Norge gör det intressant att bygga ut samarbetet mellan detta lands näringsliv och näringslivet i norra Älvsborg och norra Bohuslän. Det förekommer redan ett sådant samarbete, men detta borde enligt motionärerna kunna intensifieras. Staten bör kunna underlätta samarbetet genom olika åtgärder, som bör ingå i ett av regeringen samt länsstyrelsen, utvecklingsfonden, länsarbetsnämnden och andra berörda regionala organ upprättat program för näringslivets utveckling i norra Älvsborgs län.

Regional industripolitik

De två yrkandena rörande en samordnad industriplanering i motion *1981/82:318* (vpk) har som utgångspunkt de specifika arbetsmarknadsproblem som präglar Göteborgsområdet. Motionärerna finner Göteborgsregionens arbetsmarknads- och sysselsättningssituation alarmerande. Arbetslösheten är f. n. mycket stor jämfört med tidigare år. Trots detta har omfattningen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna inte ökat. Motionärerna betecknar statsmakternas inställning som medvetet arbetslöshetsskapande. I motionen framhålls att den strukturomvandling som Göte-

borgsregionen har genomgått har inneburit en markant ökning av utlandsberoendet. Mer än 60 % av Göteborgsföretagens produktion går på export, mot ca 35 % i landet som helhet. Regionen är därför, hävdar motionärerna, i osedvanligt stor utsträckning utsatt för de konjunkturella svängningar som kännetecknar den kapitalistiska världsmarknaden. Strukturomvandlingen för Göteborgsregionen anges ha inneburit ökad kapitalkoncentration, ökad "multinationalisering" samt ökad monopolisering, utlandsetablering och kapitalexport. De olika regeringarna har överlämnat ansvaret för industrins utveckling till samma krafter som har skapat dagens industristrukturella kris. Det fordras därför en ny industripolitisk planering som utgår från samhällsekonomiska intressen.

I motion *1981/82:2006* (s) om industripolitiska insatser i Värmland erinras om att riksdagen beslutat att utvecklingsfonderna skulle erhålla 20 milj. kr. som "kompletterande riskkapital" och att Värmlands läns utvecklingsfond har disponerat 2,25 milj. kr. av dessa medel. Kapitalet har fått användas för att möjliggöra viktiga utvecklingssteg i en produkts tillkomst och lansering. För Värmlands vidkommande har förefintligheten av dessa medel inneburit att en rad nya projekt har realiserats som annars inte skulle ha kunnat förverkligas. I motionen föreslås att utvecklingsfonden använder detta kapital för att kartlägga behovet av särskilda insatser för de entreprenörer och underleverantörer som direkt eller indirekt har drabbats av Vänerskogskoncernens konkurs. Eftersom emellertid de befintliga medlen inte är tillräckliga för ändamålet föreslår motionärerna att fonden tillförs ytterligare 4 milj. kr.

Institutionellt aktieägande

Det institutionella aktieägandet uppmärksammas i motion *1981/82:1468* (c). Motionärerna är kritiska mot de senaste två årtiondenas utveckling på området, som bl. a. har inneburit att detta ägande har ökat mycket kraftigt. Ägarkontrollen kan vara både direkt och indirekt, framhåller de och understryker att t. ex. stiftelser och aktiebolag genom ett omfattande och invecklat "ask-i-ask"-ägande kan bygga upp avsevärda maktpositioner när det gäller inflytandet över näringslivet och, därigenom, sysselsättningen.

En delfråga av speciellt intresse är, säger motionärerna, aktiemarknadens roll och de spelregler som gäller för ägande och inflytande genom aktier. Motionärerna ställer frågan om det är lämpligt och möjligt att vidta åtgärder som begränsar det institutionella ägandets tillväxt, såsom att begränsa institutionernas placeringsmöjligheter på aktiemarknaden eller att förändra bestämmelserna om rösträtt. Enligt motionärerna är detta en komplicerad fråga som bör bli föremål för närmare överväganden. Olika möjligheter bör därvid prövas i syfte att förhindra en fortsatt koncentration av ägande och inflytande.

Teknisk forskning och utveckling

I motiveringen till yrkandet i motion *1981/82:1604* (vpk) anförs att ett framträdande destruktivt drag i den utvecklade kapitalismen är dess alltmer accelererande rovdrift på naturen och dess rikedomar. Problemen med sophanteringen ökar, trots att det i dag finns teknik för att med relativt enkla metoder ta till vara och återvinna stora delar av hushållsavfallet. Motionärerna framhåller att Öresundsvarvet AB har gjort vissa försök med att utveckla denna teknik. De menar att just varven med sitt stora kunnande när det gäller systembyggande borde vara väl lämpade att utveckla och konstruera samt bygga sophanteringsanläggningar. Svenska Varv AB bör enligt motionärerna erhålla hjälp med verksamheten i fråga genom att utvecklingskostnaderna bestrids av staten.

För att ge kommande generationer handlingsfrihet måste vi, anförs i motion *1981/82:2086* (c), minska uttaget av ändliga lagerresurser, exempelvis mineraler. Detta skulle möjliggöras om vi använder råvarusnåla processer, ökar kvaliteten av och livslängden på de varor som vi tillverkar samt reparerar och underhåller dem bättre. En maximal återvinning bör eftersträvas, anser motionärerna som förespråkar att produktionen och tekniken i största möjliga utsträckning inriktas på varor som kan återvinnas för nyproduktion. Mot denna bakgrund bör Sverige enligt motionärerna ta initiativ till en konferens kring utvecklandet av resurssnål teknik. Utgångspunkten för konferensen föreslås vara den deklaration som FN:s ekonomiska kommission för Europa antog år 1979. I denna definieras resurssnålhet som "praktisk tillämpning av kunskaper, metoder och medel för att uppfylla mänskliga behov genom det mest rationella utnyttjandet av naturtillgångar och energi samt skydd av miljön".

Såsom exempel på frågor som bör behandlas vid en sådan konferens nämner motionärerna problem angående avfallshantering, teknologi för återvinning samt internationell forskning rörande resurssnål teknik.

I motion *1981/82:445* (s) anförs inledningsvis att det finns ett stort behov av att förstärka den produktionstekniska forskningen och utbildningen i landet. Trollhättan bör enligt motionärerna kunna bli ett lämpligt centrum för en sådan FoU-verksamhet. För detta talar flera skäl. Industrin i Trollhättan är något av en avbild av hela den svenska industrin. Här finns linetillverkning med ett stort antal robotar, liksom en högt kvalificerad styckttillverkning med ett stort antal avancerade tillverkningsmetoder och dessutom processindustri. Trollhättan har också redan en betydande teknisk utbildning. Regionens gymnasium med fyraårig teknisk linje ligger där. Bearbetningslaboratoriet på Volvo Flygmotor AB används av Sveriges mekanförbund för vidareutbildning av produktionstekniker. Det finns därför möjligheter till överblick av hela industrin på grund av koncentrationen till ett begränsat område. – Uppbyggandet av ett produktionstekniskt centrum i Trollhättan bör ske successivt och följa olika vägar. Ett led är att en yrkesteknisk högskola lokaliseras i Trollhättan, vilket har föreslagits i

en särskild motion (s). Ett annat viktigt led är att skapa en filial till Institutet för verkstadsteknisk forskning i Göteborg. Denna filial skulle få till uppgift att i samarbete bl. a. med det bearbetningstekniska laboratoriet och experimentverkstaden på Volvo Flygmotor pröva nya produktionsmetoder på industriell nivå. Lärarna får möjlighet att på denna filial pröva utveckling av nya metoder. Ett tredje led är att det begärda utvecklingscentret utrustas för att hjälpa uppfinnare med att ta fram prototyper. Löpande vidareutbildning av produktionstekniker och yrkesarbetare i kortare kurser bör ordnas. De bör inte minst avse robot- och bearbetningsteknik. Ytterligare ett led kan vara att det föreslagna centret i samarbete med Chalmers tekniska högskola ordnar orienterande kurser för forskare och doktorander om hur industrin fungerar och vilka möjligheter som finns att föra ut forskningsresultat i produktionen. Den av motionärerna begärda utredningen om inrättandet av ifrågavarande centrum skulle genomföras av staten, kommunen och berörda industrier i samverkan.

Uppgifter i anslutning till motionerna

Betänkande av industristödsutredningen

Industristödsutredningen (ordförande: professor Dick Ramström) har haft i uppdrag att studera i huvudsak de icke-permanenta statliga stödåtgärder som riktats till vissa klart angivna företag eller branscher. Motivet för dessa insatser har enligt utredningens direktiv huvudsakligen varit att förhindra eller fördröja sysselsättningsmässigt oacceptabla neddragningar i en bransch eller ett företag eller att möjliggöra omstruktureringar som på sikt kan ge lönsamhet.

Utredningen har i juni 1981 avlämnat betänkandet (SOU 1981: 72) Att avveckla en kortsiktig stödpolitik.

När det gäller *effekterna av besluten i stödärendena* anför utredningen sammanfattningsvis bl. a. följande (s. 16 f.):

I det *kortare perspektivet* synes de statliga stödinsatserna i stort sett ha lett till måluppfyllelse vad gäller bibehållen sysselsättning. Utredningens genomgång av stödföretagen visar emellertid på en stor osäkerhet gällande deras framtida utveckling. Resultaten har inte motsvarat uttalade förväntningar även när dessa varit mycket lågt ställda. Inom varvsindustrin har ambitionerna vad gäller sysselsättningen successivt måst reduceras.

Stödinsatserna har lett till att driften upprätthållits inom olönsamma delar av krisföretagen. Stödet har genom sin utformning inte alltid medverkat till att företagen anpassat sin struktur så att de blivit långsiktigt konkurrenskraftiga. Utredningen gör därför bedömningen att de insatser som gjorts inte skapat förutsättningar för krisföretagen att i det *längre perspektivet* bibehålla nuvarande sysselsättningsnivå. Därtill kommer att det totala antalet sysselsättningstillfällen inom den övriga industrin i detta perspektiv kan ha påverkats negativt av stödinsatserna.

Kreditgivarna har i stort sett gått skadeslösa ur kriserna. Kreditinstituten har i allmänhet inte ens fått vidkännas förluster motsvarande den risk som de via räntan tagit betalt för. Endast i samband med Luxor- och Järnförädlingskriserna har tillämpats ett ackordsförfarande där kreditgivarna och andra fordringsägare fått vidkännas förluster. För banker och andra kreditinstitut har stödinsatserna dock knappast medfört någon radikal förändring av situationen, eftersom de i regel har sådana säkerheter för sin långfristiga utlåning att de är tämligen väl skyddade även vid en konkurs. Underleverantörer m. fl. skulle däremot ofta ha drabbats hårt vid konkurser.

Effekterna för *ägarna* har blivit olika i de olika fallen. Det finns ägare som förlorat och ägare som vunnit i samband med de statliga stödinsatserna. Att ägarna till krisföretagen i många fall gjort stora förluster på grund av kriserna i sig är en helt annan sak. Ägarna har inte annat än undantagsvis direkt erhållit någon del av de medel som satsats från statens sida. Genom de statliga insatserna förhindrades dock i flera fall en konkurs som skulle ha åsamkat ägarna ännu större förluster. I flera fall har inte heller uppgörelserna utnyttjats för att ställa krav på ytterligare finansiella insatser från ägarna eller särskilda åtgärdsprogram som villkor för stöd.

– – –

När det gäller *effekterna på kapitalmarknaden* är det svårt att dra några långtgående slutsatser. Det går t. ex. inte att identifiera utgifterna för det icke-permanenta industristödet såsom en del av budgetunderskotten. Ett bortfall av industristödet skulle inte ha medfört en motsvarande minskning av budgetunderskottet. Sannolikt skulle omfattande arbetsmarknads- och regionalpolitiska stödåtgärder ha satts in i stället. Industristödet har emellertid inneburit att en betydande del av det kapital som tillförts industrin har placerats i företag med dålig företagsekonomisk lönsamhet. Det synes sannolikt att detta för industrin som helhet kommer att leda till en sjunkande självfinansieringsförmåga, ökat beroende av lånekapital, sjunkande soliditet och därmed minskad investeringsbenägenhet.

Det statliga stödet har inte varit den främsta orsaken till en negativ utveckling av *stödföretagens effektivitet*. Det har å andra sidan inte heller förmått vända den redan pågående negativa utvecklingen därvidlag. Stödet har tvärtom ibland fått en utformning som direkt hämmat möjligheterna att bryta den negativa utvecklingen. Detta hänger bland annat samman med att stödets utformning är ett resultat av förhandlingar mellan olika parter, där företagets framtida reella möjligheter till överlevnad ofta fått en alltför undanskymd roll till förmån för finansiella och juridiska aspekter.

Utredningen gör bl. a. följande överväganden kring *handläggningen av industristödsärenden* (s. 18):

Flera stödåtgärder har vidtagits i det uttalade syftet att förhindra konkurs i krisföretagen, vilket sagts kunna vålla svåra konsekvenser för i första hand de anställda. Utredningens överväganden synes peka mot att konkursens negativa sysselsättningseffekter ofta överskattas. En finansiell rekonstruktion genom konkurs eller ackord synes i vissa fall kunna förbättra förutsättningarna för fortsatt drift och reducera behovet av framtida ytterligare stödinsatser. De stödärenden som utredningen analyserat har dock visat på svårigheter att genomföra finansiella rekonstruktioner i

företag som redan erhållit stöd, speciellt sådana där staten gått in som ägare. Detta synes tala för att en eventuell finansiell rekonstruktion bör genomföras innan stöd utgår.

I fråga om *vägar att begränsa statsmakternas engagemang i krisfall inom industrin* anförs följande (s. 19–21):

Det icke-permanenta industristödet har använts i kriser av två skilda typer. Den ena kategorin utgörs av större bransch- eller sektorskriser med strukturella orsaker, medan den andra kategorin huvudsakligen kan beskrivas som företagskriser. Den senare svarar för en mindre del av de gjorda insatserna, men detta hindrar inte att det är av principiellt stor vikt hur sådana kriser hanteras framgent.

I sektorskriserna hade enligt utredningens bedömning riksdagen inte kunnat avstå från att gå in med stödinsatser. Däremot hade dessa kunnat utformas annorlunda, varigenom kostnaderna för samhället hade kunnat minskas och olika enheter inom de stödda branscherna hade kunnat ges bättre förutsättningar att nå en positiv utveckling. Den viktigaste orsaken till att samhället måste ingripa i denna typ av kriser är att de arbetsmarknadspolitiska instrumenten inte hade kunnat klara av att genomföra en omedelbar nedläggning i socialt acceptabla former.

När det gäller företagskriser bör generellt sett en ytterst restriktiv hållning mot industripolitiska insatser i krissituationer tillämpas. Staten bör underlätta företagens strukturomvandling, men de kriser som ändå uppstår måste accepteras som naturliga företeelser.

– – –

Affärsbankerna har traditionellt spelat stor roll som finansiärer av näringslivet. Under senare år har de dock förlorat i betydelse som kreditgivare. Näringslivets kreditförsörjning har till stor del övertagits av mellanhandsinstitut och specialkrediter. Trots denna utveckling har affärsbankerna fortfarande ett stort inflytande inom näringslivet. De har emellertid förlorat en del av sina tidigare incitament att påverka näringslivets utveckling i stimulerande riktning, och även en del av möjligheterna till sådan påverkan. De har f. n. i sina relationer till näringslivet en tämligen skyddad ställning, vilket kan utläsas av deras blygsamma realiserade kundförluster.

Som ett tänkbart led i strävandena att minska antalet politiserade krisfall synes det vara möjligt att öka bankernas medverkan i industrins strukturförändringar. Lämpliga åtgärder för att åstadkomma detta skulle sannolikt vara att skapa ekonomiska incitament för dem till sådan medverkan eller att förbättra deras nuvarande incitament. Därtill kan eventuellt finnas skäl att söka eliminera vissa formella hinder för deras medverkan. Bankernas förlustrisker skulle teoretiskt ökas om man oftare genomförde finansiella rekonstruktioner, dvs. konkurser eller ackord, i samband med att staten går in med stöd till krisdrabbade företag. Bankerna har dock ofta formella säkerheter för sina utestående långfristiga lån, medan underleverantörer och andra smärre fordringsägare har oprioriterade fordringar och skulle drabbas hårdare. Detta dilemma skulle dock av allt att döma kunna lösas genom att en del av stödet gavs i form av en förstärkning av utdelningen till smärre oprioriterade fordringsägare.

Utredningen föreslår att statsmakternas *beredskap att hantera krisfall inom industrin* skall förbättras (s. 22 f.):

Utredningen anser sig kunna konstatera att regeringen och industridepartementet inte haft en tillräckligt god beredskap för att kunna anlägga strategiska synpunkter på de komplicerade företags- och branschkriser som man ställts inför. Industripolitiken har inte utvecklats idémässigt sedan mitten av 1970-talet, trots att förutsättningarna kraftigt förändrats och nya krav ställts. Detta har lett till en avsaknad av grundprinciper för industripolitiken – t. ex. beträffande relationerna till andra politikområden som regionalpolitiken och arbetsmarknadspolitiken eller beträffande fördelningen av arbetsuppgifter, ansvar och handlingsmöjligheter mellan marknadssystemet och det offentliga systemet samt inom det senare mellan administrativ och politisk nivå. Bristen på klara principer har skapat en ond cirkel. Industridepartementet har tvingats ägna en stor del av sina begränsade personella resurser åt operativa uppgifter istället för att ha en tyngdpunkt i sitt arbete lagd på de strategiska frågorna. Det nyinrättade struktursekretariatet är avsett att lösa problemet. Det är angeläget att sekretariatets strategiska överväganden kan utnyttjas inom departementets löpande arbete.

Industridepartementet måste ha en beredskap att utreda och analysera uppkomna krissituationer och att utarbeta planer för deras hantering. Statssekreteraren eller en särskilt utsedd tjänsteman bör få uppdraget att leda utrednings- och förhandlingsarbetet i större företags- och branschkriser. Till sin hjälp bör han i varje krisfall ha en för ändamålet särskilt bildad projektgrupp, rekryterad inom departementets olika sakenheter. När så erfordras bör departementets kompetens tillfälligt förstärkas genom anlitande av externa specialister. Projektgruppens viktigaste uppgifter blir först att ta fram underlag för ställningstaganden inom industridepartementets ledning till hur det aktuella fallet skall hanteras i stort och sedan att konkretisera den principlösning som valts och utarbeta den i detalj, bl. a. genom förhandlingar med ägare och andra intressenter.

Staten bör vidare organisera en beredskap för att genomföra de stödåtgärder som kan befinnas motiverade i olika krisfall. Tre huvudkategorier av syften för åtgärderna kan urskiljas: överbryggning, rekonstruktion och avveckling. Genomförandeberedskapen bör organiseras efter olika linjer för de tre fallen, även om det kan vara svårt att avgöra vilket fall som är aktuellt i en viss krissituation.

Överbryggning av tillfälliga svårigheter kan underlättas genom olika statliga åtgärder som torde förutsätta regeringsbeslut men lämpligen kan administreras på myndighetsnivå – i första hand av AMS eller industriverket. Staten bör dock inte ensam bära hela bördan av överbryggningsinsatserna, utan även övriga intressenter bör medverka.

Rekonstruktion av en långsiktig konkurrenskraftig verksamhet borde i regel inte kräva samhällsengagemang, eftersom det finns anledning tro att det finns intressenter inom näringslivet som är villiga att påta sig detta ansvar. Utredningen ställer sig därför avvisande till företagsobeståndskommitténs förslag att inrätta ett statligt rekonstruktionsbolag. Däremot anser utredningen att det vore värdefullt om man kunde formalisera möjligheterna att tillvarata samhällets intressen vid företagskriser. Ett av arbetsmarknadsdepartementet föreslaget system med registrerad betalningsinställelse skulle ge vissa sådana möjligheter, liksom även de tidigare föreslagna projektgrupperna inom industridepartementet.

– – –

En lämplig form för statlig medverkan vid större nedläggningar, framför allt i regioner där det redan finns en relativt väl differentierad arbetsmarknad, synes vara att skapa ett "etableringsbolag" som ägs delvis av samhället, delvis av privata intressenter med lokal anknytning. Bolagets uppgift bör vara att skapa nya arbetstillfällen på orten i en omfattning och takt som motsvarar en lämplig avvecklingstakt för den verksamhet som skall upphöra. De insatser som görs via utvecklingsfonderna och samhällsägda regionala investmentbolag har alltför små sysselsättningseffekter på kort sikt för att kunna täcka behovet. Vid större nedläggningar behövs ett betydande antal nya arbetstillfällen, som bäst torde kunna skapas inom eller i anknytning till redan existerande större företag och produktområden. Det är mot denna bakgrund som vi anser en ägarmässig anknytning till det redan befintliga lokala näringslivet vara angelägen.

Utredningen lägger vidare fram förslag till *principer för handläggningen av stödfall* (s. 23–25):

Utredningen anser att föreställningarna om konkursens och ackordets negativa konsekvenser för samhället, i första hand avseende sysselsättningen, är överdrivna. En första förutsättning för att ett krisdrabbat företags verksamhet skall kunna fortsätta är att driftskostnaderna täcks. En finansiell rekonstruktion har inte någon direkt inverkan på verksamhetens driftskostnader men kan däremot påverka de kapitalkostnader som belastar verksamheten. På lång sikt måste verksamheten kunna täcka både drifts- och kapitalkostnaderna. En finansiell rekonstruktion kan därför förbättra den tidigare eller nye ägarens förutsättningar att driva verksamheten med långsiktig lönsamhet.

– – –

En lärdom av de studerade stödfallen är att en eventuell finansiell rekonstruktion av ett krisföretag bör genomföras redan i samband med att staten engagerar sig och ger stöd. Att göra den senare i samband med fortsatta stödinsatser, dvs. efter det att staten "tagit hand om" företaget, har i praktiken visat [sig] omöjligt – men inte av tekniska skäl utan av politiska eller moraliska.

Vid flera strukturkriser har man sökt åstadkomma lösningar genom att sammanföra ett antal krisföretag till en enhet, t.ex. AB Svenska Varv, SSAB Svenskt Stål AB och Datasaab AB. De därigenom tänkbara samordningsmöjligheterna har dock visat sig svåra att uppnå i praktiken, eftersom politikerna inte velat släppa från sig besluten men inte heller kunnat prioritera mellan olika enheter. Dessa skilda kommersiella förutsättningar har kommit i bakgrunden för ett "rättvisekrav" vid fördelningen av de statliga stödinsatserna. Detta är ett av många exempel på hur industristödspolitiken medfört en kollision mellan det politiska systemet och det kommersiella.

Endast i få stödfall har staten ställt långtgående krav på övriga inblandade parter eller på den stödmottagande organisationen som sådan. Vi anser att framtida stödinsatser i större utsträckning bör kopplas till klart angivna villkor och krav på motprestationer.

Stödinsatserna har i alltför stor utsträckning varit kortsiktiga och inriktade på att för stunden vara billiga för staten. Genom att de ofta måste kompletteras med ytterligare insatser har man endast i efterhand, och inte alltid ens då, fått de totala kostnaderna klara för sig. Enligt vår uppfattning

måste beslut om statliga insatser grunda sig på ett fullvärdigt kommersiellt beslutsunderlag. Principen bör vara att det skall klart framgå vad det får kosta att uppnå vissa uttalade mål. Detta ställer i sin tur krav på att målsättningen blir mer explicit formulerad. Det måste vidare bli betraktat som naturligt att man kan misslyckas med insatser på detta område liksom när det gäller utvecklingssatsningar.

Utredningen konstaterar avslutningsvis att den genomfört en partiell analys av det icke-permanenta industristödet under ett antal förutsättningar beträffande den institutionella och politiska ram inom vilken stödpolitiken bedrivits. Det föreligger emellertid ett ömsesidigt beroende mellan det icke-permanenta industristödets omfattning och utformning och de större politiska sammanhangen – i första hand den samlade industripolitiken samt arbetsmarknads- och regionalpolitiken. Det är därför egentligen inte möjligt att diskutera icke-permanenta stödåtgärder isolerade, utan de måste placeras in i ett större allmän-politiskt sammanhang. Utredningens arbete har aktualiserat en rad frågeställningar rörande företeelser utanför industristödets egentliga sfär.

Betänkandet remissbehandlas f. n. Remisstiden går ut i april 1982.

Vissa utredningar inom statens industriverk angående industripolitiken

De regionala utvecklingsfonderna

Statens industriverk har i utredningen (SIND 1981: 7) De regionala utvecklingsfonderna redovisat erfarenheter av utvecklingsfondernas verksamhet åren 1978–1981. Man har också sökt bedöma vilken roll utvecklingsfonderna kan spela med nuvarande resurser. Slutsatserna bygger i stor utsträckning på enkät- och intervjuundersökningar.

I rapporten konstateras att bankernas utlåning till mindre och medelstora företag inom tillverkningsindustrin i de åtta regioner som har undersökts i genomsnitt är 20 gånger större än utvecklingsfondernas. Utredningen erinrar om att utvecklingsfonderna i nästan alla ärenden samarbetar med någon bank och att det därför för dessa fonders del i de flesta kreditärenden blir fråga om att finansiera topplån. I de studerade åtta regionerna har lån beviljats till uppskattningsvis drygt 800 företag under 1980. Om hänsyn tas till att det även finns ett antal företag som enbart utnyttjar servicetjänster skulle det totala antalet företag bli ca 950 st. Detta kan jämföras med att antalet tillverkande småföretag i dessa regioner är drygt 16000, dvs. man har "nått" ca 6% av de tillverkande företagen i målgruppen. Eftersom fondernas kundföretag är relativt sett små utgör antalet sysselsatta i sådana företag endast ett par procent av sysselsättningen inom tillverkningsindustrin. Det finns dock stora regionala variationer mellan ett storstadslän som Stockholms län och ett glesbygdslän som Norrbottens län. I Stockholm är fondens andel relativt sett liten, medan "påverkansgraden" i Norrbotten är mycket större.

Av undersökningen framgår att företagen genomgående är positiva till den verksamhet som utvecklingsfonderna bedriver. Den allmänna känne-

domen bland företagen om de regionala utvecklingsfonderna är god. 92 % av företagen i enkäten känner till något om fondernas verksamhet. Det är framför allt som kreditorganisationer som utvecklingsfonderna är kända. Däremot är kunskaperna om fondernas serviceutbud sämre.

Två tredjedelar av kundföretagen uppger sig ha goda erfarenheter av fondernas verksamhet, medan knappt en tiondel säger sig ha haft dåliga erfarenheter. Företagen är i stort sett positiva till den verksamhet som fonderna bedriver. De kredittagande företagen är i allmänhet relativt unga och har färre anställda än de företag som erhåller kredit på annat håll. Fondernas kundföretag har i regel utvecklats positivt under senare delen av 1970-talet.

Industriverket framlägger i utredningen följande förslag rörande utvecklingsfondernas fortsatta verksamhet.

- Satsa mer på serviceverksamheten och därmed på den uppsökande verksamheten.
- Bibehåll den allmänna förmedlingsverksamheten.
- Bygg upp kompetens inom sådana serviceområden som motsvarar den regionala behovsstrukturen.
- Undersök hur serviceinsatser rörande produktutveckling, marknadsföring och legoförmedling i detalj kan utformas.
- Öka samarbetet mellan enskilda fonder inom serviceområdet.
- Behåll nuvarande nivå på kreditgivningen.
- Öka garantigivningen på bekostnad av rörelselånen. Öka satsningarna på krediter till produktutveckling och marknadsföring.
- Ändra reglerna för de s. k. produktutvecklingslånen (i enlighet med vad industriverket tidigare har föreslagit).
- Delegera i ökad omfattning beslut från styrelse till VD- och kanslinivå. Styrelsen bör främst arbeta med frågor rörande inriktning av verksamheten.
- Ändra styrelsernas sammansättning så att representanter för banker, näringsliv och näringslivsorganisationer ingår. Dessa styrelseledamöter skall utses bland personer som f. n. arbetar inom ovanstående områden.

Program för en aktiv strukturanpassningspolitik

I promemorian (SIND PM 1981: 14) Program för en aktiv strukturanpassningspolitik diskuteras hur de statliga industripolitiska insatserna bättre skall kunna samordnas. Industriverket anför sammanfattningsvis bl. a. följande:

Ett samlat program för en medveten strukturanpassning måste bygga på några ledande principer och uppfylla vissa grundläggande krav.

Verksamheten bör vara inriktad på att främja den svenska industrins internationella konkurrenskraft genom att ta initiativ till, medverka till samt underlätta en anpassning till förändrade strukturella betingelser. Endast projekt och företag som bedöms ha överlevnads- och utvecklingsmöjligheter på sikt bör stödjas.

Huvudansvaret för att konkreta anpassningsåtgärder utformas och genomförs måste ligga hos företagen. Verksamheten bör i allt väsentligt ha karaktär av hjälp till självhjälp.

Strukturanpassningsfrågorna måste kunna hanteras utan att regering och riksdag behöver ta befattning med enskilda ärenden om insatserna skall kunna komma igång snabbt och processen kunna genomföras i en mer "avpolitiserad" atmosfär. Detta förutsätter bl. a. att tillgängliga stödformer och villkoren för dessa är klart definierade och kända för berörda intressenter. Inom dessa principiella ramar bör det dock finnas stor frihet att kombinera olika åtgärdstyper till ett för det enskilda projektet lämpligt "paket".

Strukturomvandlingen är en ständigt pågående process. Den berör dock inte alla branscher, sektorer eller företag inom industrin samtidigt eller likformigt. Ett samordnat statligt strukturprogram måste därför kunna bilda en ram för en *kontinuerlig* verksamhet. Inom denna ram krävs samtidigt stor *flexibilitet* såväl när det gäller inriktningen mot olika insatsområden som åtgärdernas omfattning och utformning i de enskilda fallen. Programmet sammanhåller således en reguljär permanent verksamhet som dock alltid sedd ur en berörd industrisektors eller företagsgrupps synvinkel är *tidsbegränsad.*

Strukturanpassningsförloppet innefattar grovt förenklat tre faser som kan kräva olika typer av engagemang från statens sida. De kan beskrivas som en *kunskapsinhämtande och förmedlande fas,* en *strategi- och åtgärdsutformande fas* samt en *period för genomförande av åtgärdsförslag.* Initiativet och ansvaret förskjuts under processen alltmer från samhällsorganen till företagen i enlighet med grundprincipen att företagen skall ha huvudansvaret för beslut om och verkställighet av alla omställningsåtgärder.

För att det skall vara möjligt att följa och medverka i hela omvandlingsprocessen måste inom strukturprogrammets ram finnas medel som är anpassade till detta utvecklingsförlopp och som samtidigt möjliggör flexibla och "situationsanpassade" lösningar.

Selektiv ekonomisk politik och industrins strukturanpassning

Industriverket har vidare nyligen publicerat rapporten (SIND PM 1981: 22) Selektiv ekonomisk politik och industrins strukturanpassning. I studien, som har genomförts av forskare vid företagsekonomiska institutionen vid Umeå universitet, har industriverket låtit undersöka möjligheterna att med hjälp av statliga åtgärder, som sätts in i ett tidigt skede, underlätta strukturanpassningen i icke krisdrabbade branscher. Ett femtontal tillverkare av sågverksutrustning har ingått i ett delbranschprojekt som bedrivits under två år. Utredarna har under denna tid nära följt genomförandet av ett program för denna industri.

Den arbetsmodell som använts i programmet har hämtats från verkets branschprogram, som riktar sig till de s. k. stödbranscherna – teko-, trä-, glas- och gjuteriindustrierna. Arbetsmetodiken, som har utvecklats under en följd av år, syftar till att genom olika stimulansåtgärder underlätta omställningar och stärka konkurrenskraften i de av regering och riksdag fastställda stödbranscherna. Enligt utredarna styrker studien att denna

arbetsmetodik är användbar även i en bransch som inte har uttalade strukturproblem eller befinner sig i en krissituation. Styrkan i arbetsmetodiken är att den får de inblandade företagen att aktivt medverka i utredningsarbetet, säger utredarna.

Enligt studien anser de medverkande företagen att det har varit värdefullt att branschens företag förts samman på ett konstruktivt sätt och att industriverket har satt igång processer som på sikt kan leda till positiva förändringar i branschen. Företagen anser också att deras medverkan i projektet har gett dem en god allmän bild av problem och drivkrafter i branschen samt att de härigenom har uppmärksammat möjliga handlingsalternativ av strategiskt värde på sikt. I promemorian föreslås ett ökat samarbete mellan ett antal företag i branschen samt tillskapande av ett starkt svenskt konsultföretag med internationell inriktning för att utveckla de svenska utrustningsföretagens ställning på exportmarknaderna. Studiens resultat överensstämmer enligt industriverket väl med det förslag som verket presenterade i den tidigare nämnda promemorian (SIND PM 1981: 14) om en strukturanpassningspolitik.

Nya företag – villkor och möjligheter

Industriverket har nyligen publicerat utredningen (SIND 1982: 2) Nya företag – villkor och möjligheter. Utredningen har lämnats till industridepartementet som underlag för småföretagspropositionen (prop. 1981/82: 118). I utredningen diskuteras olika åtgärder som kan vidtas för att främja nyetableringen i tillverkningsindustrin och inom viss uppdragsverksamhet. Utredningen innehåller tre delmoment, nämligen en redovisning av vissa etableringsfrämjande åtgärder, etablerings- och nedläggningsstatistik samt en belysning av villkor och möjligheter i samband med företagsetablering. Utredningen föreslår bl. a. att rådgivningen till företagen förbättras inom ramen för utvecklingsfondernas företagsservice och att antalet kurser av ''starta-eget''-typ utökas. Däremot skulle det inte behövas några nya låneformer, eftersom man anser att det redan i dag finns tillräckligt med lånemöjligheter för nya företag.

Ägandet i det privata näringslivet

I utredningen (SIND 1980: 5) Ägandet i det privata näringslivet har industriverket redovisat en kartläggning av ägarkoncentrationen inom de större svenska privata företagen, till vilka även räknats företag ägda av kooperationen, fackföreningar o. d. I utredningen beskrivs dels det direkta ägandet i företagen sådant det presenteras i företagens aktiebok samt röstfördelningen vid de börsnoterade företagens bolagsstämmor, dels det slutliga ägandet hos ett urval större ägargrupper. Av utredningen framgår bl. a. följande (s. 15–20).

Aktieägandet i de större företagen har under 1960- och 1970-talen blivit allt mer utbrett. Under ett drygt årtionde har antalet aktieägare nära fyrdubblats. Det är framför allt privatpersoner som köpt aktier i börsnoterade företag och i företag på den s.k. fondhandlarlistan. Samtidigt som privatpersonerna ökat i antal har deras aktieposter minskat i storlek.

Tillströmningen av nya privatpersoner bland aktieägarna har dock inte lett till att de fått en större andel av aktiekapitalet. I stället har olika juridiska personer, som investmentbolag, försäkringsbolag och rörelsedrivande aktiebolag, kommit att bli allt större aktieägare. De juridiska personerna som bara utgör en procent av antalet ägare, kontrollerade t. ex. mer än hälften av företagens aktiekapital 1976.

Ägandet i företagen är som tidigare starkt koncentrerat till ett antal större ägare. I de börs- och fondhandlarnoterade företagen var ägandet 1976 något mer koncentrerat än i de företag som undersöktes av koncentrationsutredningen vid mitten av 1960-talet. De största ägarna hade 1976 stora aktieinnehav i en ökad andel av de undersökta företagen jämfört med 1963. Samtidigt har antalet noterade företag på börsen minskat och förändrats genom fusioner och försäljningar. Nya företag har också tillförts börsen. De har i många fall varit familjeföretag med ett koncentrerat ägande, vilket bidragit till att öka koncentrationen bland börsföretagen.

Ägandet i de övriga privata företagen är naturligtvis ännu mer koncentrerat än i börs- och fondhandlarnoterade företag. Flertalet är familjeföretag med en liten ägarkrets där ägandet är samlat hos några få personer. Ägarkoncentrationen i dessa företag är i huvudsak oförändrad sedan 1960-talets mitt.

Inom industri- och handelsföretag är ägandet mer koncentrerat än inom investmentbolag och banker. Denna skillnad beror på att det är just de institutionella placerarna – typ investmentbolag – som förvärvat stora aktieposter inom industri- och handelsföretagen.

Ägandet i näringslivet är i stor utsträckning koncentrerat till vissa ägargrupper som ofta har aktier i bolag som i sin tur äger andra företag etc; ett s.k. ask-i-ask ägande. För att belysa ägarkoncentrationen hos de större slutliga ägarna har innehavet för 32 ägargrupper studerats 1979. Tillsammans hade grupperna intressen som överstiger 5% av rösterna i företag med drygt 800000 anställda i Sverige, motsvarande 38% av sysselsättningen i den privata sektorn och 97% av storföretagens anställda. De största ägargrupperna är Wallenberg-gruppen (220000 anställda), Industrivärden-Handelsbanken (172000), Konsumentkooperationen (103000), AP-fonden (97000) och Lantbrukskooperationen (86000).

Stora förändringar har skett för de ägargrupper som studerades av koncentrationsutredningen 1963. De 17 ägargrupperna som då studerades hade intressen i företag med 445000 anställda i Sverige. Samma gruppers innehav 1979 berörde ca 480000 anställda. Ökningen på 8% är större än sysselsättningsökningen inom den privata sektorn som helhet (4%) under samma period.

De institutionella ägargruppernas ökade betydelse framgår tydligt när de tidigare 17 största grupperna jämförs med de 17 grupper som var störst 1979. Investmentbolag och organisationer har ersatt många familjegrupper. Av de största grupperna var tidigare 14 familjer och 3 institutioner. 1979 var förhållandet det omvända, 5 grupper var familjer och 12 var institutioner. Sysselsättningen är också i ännu högre grad koncentrerad än tidigare. Även utan att räkna in de kooperativa och fackliga grupperna

omfattade de 17 största privata grupperna 1979 ca 590000 anställda eller 30% fler än de största grupperna 1963. När de kooperativa och fackliga grupperna medräknas berördes 1979 ca 790000 anställda.

– – –

Institutionerna har ett betydande inflytande även om de i sin tur är ägda av ett antal slutliga ägare. Denna ägarkrets är ofta mycket stor vilket gör att bolagen mer eller mindre är självstyrande. Även om vissa investmentbolag ser kapitalförvaltningen som det primära syftet kan ett inflytande utövas för att garantera en effektiv kapitalförvaltning. Det finns även en tendens att inflytandet över företagen professionaliseras i den meningen att företagsledningen med dess speciella kompetens får ett allt mer självständigt inflytande; ett resultat av det ökande kravet på särskild teknisk och ekonomisk kunskap som de kapitalägande familjerna inte alltid besitter. Andra faktorer, som arvsskiften med följande arvsskatter och allt större investeringsbehov i tillverkningsindustrin med emissioner och ägarspridning som följd, torde också i framtiden medföra att privata familjers kontroll och inflytande över företagen kan komma att minska samtidigt som det professionella företagsledandet och de kapitalförvaltande institutionernas roll ökar. Aktieägarnas inflytande blir därmed mindre medan företagsledningens inflytande ökar.

Det starkt koncentrerade ägandet har medfört att inflytandet på företagens bolagsstämmor är samlat till ett fåtal personer. I de börs- och fondhandlarnoterade företagen hade i genomsnitt 2 personer tillsammans majoritet. I samtliga fall räcker det med 6 personer för att kontrollera majoriteten frånsett tre affärsbanker. Det är främst institutioner och andra juridiska personer som kontrollerar bolagsstämmorna. Av de deltagande rösterna på de börsnoterade företagens bolagsstämmor 1976 ägdes 80% av juridiska personer mot 60% 1963. Styrelsen representerade i genomsnitt 40% av de representerade rösterna vid 1976 års bolagsstämmor genom fullmaktsröster. Deras egna aktieinnehav motsvarade i genomsnitt mindre än 10%.

Sammanfattningsvis konstaterar utredningen att en ökad spridning av aktieägandet till allt fler privatpersoner har pågått samtidigt som ägandet koncentrerats och inflytandet över bolagsstämmorna har samlats till allt färre personer.

Avtal om svensk-norskt industriellt samarbete

Den 25 mars 1981 undertecknades i Oslo ett avtal mellan Sveriges regering och Norges regering om ekonomiskt samarbete, särskilt på industri- och energiområdena, m. m. Samtidigt träffades överenskommelse om tre protokoll till avtalet. Avtalet och protokollen har godkänts av riksdagen (prop. 1980/81: 189, NU 1980/81: 65, rskr 1980/81: 427) och därefter ratificerats. I avtalet förutsätts projekt komma till stånd för samarbete såväl mellan regeringarna och myndigheter i de två länderna som mellan företag och organisationer. Parterna förpliktar sig bl. a. att försöka undanröja hinder för företagssamarbete. Avtalet gäller i 20 år.

Enligt ett av de tre protokollen till samarbetsavtalet överenskom Sveriges regering och Norges regering att gemensamt bilda en fond för svensk-

norskt industriellt samarbete. Fonden, som har formen av en stiftelse, inrättades genom regeringsbeslut den 20 augusti 1981.

Fonden har till ändamål att genom lån på fördelaktiga villkor stödja projekt som avser samarbete mellan svenska och norska företag syftande till teknisk eller marknadsmässig utveckling av sådana företag på det industriella området.

Enligt protokollet skall parterna tillsammans tillskjuta 250 milj. svenska kronor till fonden. Av beloppet tillskjuter Sverige 37,5 milj. kr. per den 1 januari 1982, 1983, 1984 och 1985. Resterande belopp tillskjuts till 50 % av Sverige och till 50 % av Norge vid tidpunkter som parterna senare kommer överens om. Senare ökning av fonden kan parterna träffa avtal om. Vid fördelningen skall hänsyn då tas till storleken av de två ländernas ekonomier. Sverige och Norge har vardera utsett tre ledamöter och tre suppleanter i fondens styrelse. Ordförande under år 1982 är generaldirektören Gunnar Söder.

Industriellt samarbete inom Nordiska ministerrådet

Nordiska ministerrådet godkände vid sitt möte i Helsingfors i februari 1982 två nya arbetsplaner inom samarbetsområdena energi och industri. I båda planerna läggs stor vikt vid att en ökad koordinering sker av den nationella forskningsverksamheten, så att möjligheterna till nordiskt samarbete klart förbättras.

Den *industripolitiska* arbetsplanen siktar till att den nordiska industrins internationella konkurrensförmåga skall förstärkas. Bl. a. skall industrisamarbetet mellan de nordiska länderna underlättas för att Norden skall kunna utvecklas till hemmamarknad för nordisk industri. De nordiska industriministrarna upprepade sitt förord beträffande en avsevärd höjning av Nordiska industrifondens årsanslag för 1983 i syfte att stärka fondens kapacitet inom sådana forsknings- och utvecklingsområden som bidrar till den nordiska industrins internationella konkurrensförmåga och framtidsutsikter. Ministerrådet hänvisade därvid även till ett uttalande av nordiska statsministermötet i december 1981, i vilket de nordiska samarbetsuppgifterna inom teknologi och forskning särskilt framhävdes.

Den *energipolitiska* arbetsplanen bygger på riktlinjer som ministerrådet antog för två år sedan, då man beslöt att hålla regelbundna energiministermöten. Arbetsplanen omfattar följande områden: energibesparing, energiplanläggning, introduktion av nya och förnybara energikällor, alternativa drivmedel, energiforskning, kolsamarbete, olja och naturgas, samt internationellt energisamarbete. – I syfte att det nordiska samarbetet på olje- och gasområdet skall förstärkas fick nordiska ämbetsmannakommittén för industri- och energipolitik i uppdrag att identifiera och framställa förslag för undanröjande av hinder som i dag kan existera beträffande ett fördjupat samarbete inom olje- och gasområdet i Norden. Ministerrådet nämnde som

exempel på dylika områden inköp, raffinering, transport, prospektering, utvinning, utbildning och utbyte av tekniskt kunnande. En första rapport skall framläggas för ministerrådet under år 1982.

Vid ett gemensamt möte överlade energi- och industriministrarna om olje- och gassamarbete särskilt på Nordkalotten. En färsk rapport om naturgas i Norden bildade utgångspunkten för denna diskussion. Överläggningarna skall fortsätta på tjänstemannaplanet.

Utskottet

Inledning

I detta betänkande behandlar utskottet en rad motionsyrkanden rörande industripolitikens inriktning och utformning. Efter ett inledande avsnitt om allmänna riktlinjer för näringspolitiken följer avsnitt om statlig strukturfond, nordiskt industripolitiskt samarbete, regional industripolitik, institutionellt aktieägande samt teknisk forskning och utveckling.

Vissa frågor av liknande natur, men med närmare anknytning till regeringens förslag i budgetpropositionen (prop. 1981/82: 100 bil. 17), behandlar utskottet i betänkandet NU 1981/82: 33.

Allmänna riktlinjer för näringspolitiken

I sex motioner framläggs förslag om näringspolitikens fortsatta inriktning.

Socialdemokraterna hävdar i sin partimotion 1981/82: 1488 att de borgerliga regeringarnas industripolitik har misslyckats. Industriproduktionen har stagnerat eller snarast gått tillbaka. Industrins investeringar ligger år efter år på en otillfredsställande låg nivå. För att åstadkomma en vändning krävs enligt motionen att ett brett handlingsprogram sätts in. En målmedveten selektiv industripolitik betecknas som ett nödvändigt och naturligt led i ett sådant program. I motionen föreslås att man från statens sida skall i organiserade former ta upp överläggningar med näringslivet om hur de expansionsmöjligheter som finns i industrin praktiskt skall tas till vara. Ett antal frågor som bör tas upp vid diskussionerna anges i motionen.

Moderata samlingspartiet framför i partimotionen 1981/82: 2052 förslag om hur marknadsekonomin och den fria konkurrensen kan stärkas. Detta bör enligt motionärerna ske bl. a. genom en förbättrad lönsamhet och genom ett särskilt åtgärdsprogram för de mindre och medelstora företagen. Omsorgen om den enskilda äganderätten och om den fria handeln är andra hörnpelare i detta partis program för näringspolitiken, vilket i stor utsträckning ger uttryck för tankegångar liknande dem som industristödsutredningen har presenterat i betänkandet (SOU 1981: 72) Att avveckla en kortsiktig stödpolitik I.

Två av de nu aktuella motionerna kommer från folkpartihåll. I den ena, 1981/82: 1045, anges vissa huvuddrag i en på liberal grund utformad näringspolitik. Det primära målet för en sådan politik är att lönsamheten i industrin ökas, vilket skall åstadkommas bl. a. genom en förstärkning av marknadsekonomin och en förbättring av småföretagandets villkor. En spridning av makten i och till företagen samt ett decentraliserat ägande är andra inslag i en sådan politik. I den andra motionen, 1981/82: 1054, anförs att den statliga industripolitiken främst bör inriktas på insatser på forskningsområdet och skatteområdet, varvid syftet skall vara att stimulera olika former av småföretagande. I de två nu nämnda motionerna framläggs därutöver åtskilliga konkreta förslag till åtgärder.

Vänsterpartiet kommunisterna presenterar i motionerna 1981/82: 366 och 1981/82: 1057 ett statligt industrialiseringsprogram som syftar till att 100 000 nya industriarbeten skall skapas under en tioårsperiod. I programmet ingår punkter om en nationalisering av de största företagen i landet, en ökad satsning på hemmamarknaden och en decentralisering av alla samhällsägda industrier "för att mobilisera de arbetandes kapacitet".

Utskottet vill inledningsvis erinra om att riksdagen i juni 1981 godkände förslag från regeringen om inriktningen av den framtida industripolitiken (prop. 1980/81: 130, NU 1980/81: 64, rskr 1980/81: 425). Industripolitiken bör, enligt vad som anfördes i propositionen, främja ett decentraliserat ekonomiskt system byggt på marknadshushållningens principer och präglat av socialt ansvar och god resurshushållning. Systemet möjliggör, framhölls det, ett brett deltagande i beslutsprocessen och en smidig anpassning till lägen med nya förutsättningar. Samhällets roll poängterades bl. a. genom uttalandet att en marknadshushållning kräver en mängd samhällsfunktioner som stödjer eller korrigerar marknadens funktionssätt. Näringspolitikens inriktning på mångfald och decentraliserat inflytande skulle enligt propositionen kunna befordras genom att ingripanden sker mot skadlig kartell- och monopolbildning och genom att ekonomisk maktkoncentration motverkas. Å andra sidan bör, framhölls det, stimulansåtgärder vidtas avseende bl. a. ägande- och beskattningsförhållandena. Som fyra övergripande industripolitiska mål i det rådande ekonomiska läget angavs (1) att öka produktionen av industrivaror och tjänster för att genom ökad export och minskad import bidra till den externa balansen, (2) att öka effektiviteten i industrin för att därigenom lämna största möjliga resursutrymme åt andra samhällssektorer, (3) att utveckla industrin så att den kan bidra till en regional balans och utnyttja undersysselsatta resurser samt (4) att medverka till att strukturomvandlingen sker i socialt acceptabla former.

Enligt utskottets uppfattning bör dessa för knappt ett år sedan av regeringen formulerade och av riksdagen godkända mål för industripolitiken fortfarande styra statsmakternas agerande när det gäller insatser på det industripolitiska området. Utskottet konstaterar också att de förslag som

har framlagts i de här aktuella motionerna från moderata samlingspartiet och från folkpartiets företrädare i utskottet i allt väsentligt syftar mot de mål som har ställts upp i propositionen.

Utskottet vill i likhet med motionärerna understryka betydelsen av att Sverige har ett konsumentstyrt, mångsidigt och differentierat näringsliv. Med anledning av de olika förslag och synpunkter som har framförts i motionerna vill utskottet härutöver anföra följande.

Lönsamheten inom industrin är alltjämt otillräcklig. Följden härav har blivit produktionsinskränkningar och sjunkande sysselsättning. Industristödsutredningen har i betänkandet (SOU 1981: 72) Att avveckla en kortsiktig stödpolitik I dragit vissa slutsatser om hur en framsynt industripolitik bör bedrivas. Den bör enligt utredningen bl. a. bygga på att företagens kostnader minskas samt att produktiviteten och därmed lönsamheten förbättras. Det måste enligt utskottets mening slås fast att en utbyggnad av industrin inte är möjlig att åstadkomma utan förbättrad lönsamhet. Vinsten utgör en nödvändig stimulans för förändringar och en förutsättning för nyinvesteringar. En förbättrad lönsamhet förutsätter givetvis ökad produktivitet.

Om förutsättningarna för näringslivet i dess helhet skall kunna förbättras, vilket är näringspolitikens syfte, gäller att marknadsekonomin måste stärkas på skilda sätt, främst genom näringspolitiska åtgärder av generell natur. Marknadsekonomin bygger på decentraliserade beslut, på konsumentstyrning, på avtalsfrihet och på fri prisbildning. Det ankommer på staten att fastställa ramarna för företagens verksamhet och att ta ansvar för den ekonomiska balansen. En statlig detaljstyrning av näringslivet inverkar hämmande på dess utvecklingskraft och förmåga att anpassa sig till förändringar. Selektiva näringspolitiska insatser bör därför tillgripas med varsamhet, t. ex. för att säkerställa att strukturomvandlingen sker i socialt acceptabla former. Prisreglerande åtgärder bör tillgripas endast undantagsvis. Enligt utskottets mening bör vidare friheten på kredit- och kapitalmarknaden allmänt sett vidgas och företagsbeskattningen utformas så att den stärker näringslivets konkurrensförmåga. Utskottets inställning när det gäller omsorgen om en väl fungerande marknadsekonomi leder vidare till slutsatsen att en lagstiftning om obligatorisk avsättning av vinstmedel eller löneandelar till fackligt eller på annat kollektivt sätt styrda fonder inte kan accepteras. Den maktkoncentration som ett sådant system skulle leda till är ägnad att urholka marknadsekonomin och kan på längre sikt leda till att denna avskaffas.

Svensk ekonomi och svenskt näringsliv är i hög grad beroende av framgångar på exportmarknaden. En viktig del i Sveriges handlande på det internationella området måste därför vara att slå vakt om den fria handeln och verka för fortsatta liberaliseringsåtgärder. Sverige måste i sitt eget intresse avstå från regleringar med protektionistisk inriktning.

Det är enligt utskottets mening vidare av särskild betydelse att situa-

tionen för de små och medelstora företagen förbättras. Förslag med denna inriktning har nyligen lagts fram av regeringen i småföretagspropositionen (prop. 1981/82: 118), vilken utskottet avser att behandla senare under våren. Utskottet vill i detta sammanhang endast understryka vikten av att arbetet på att stärka de små och medelstora företagens ställning fortsätter. Åtgärder kan behöva sättas in på flera områden. Exempelvis vill utskottet erinra om att frågan huruvida särskilda regler bör införas för mindre aktiebolag tidigare har diskuterats av riksdagen (LU 1980/81: 4). Utskottet utgår från att regeringen följer utvecklingen på bolagsrättens område. Frågan om en särskild bolagsform för de mindre företagen bör prövas när så visar sig påkallat. Det är vidare, inte minst ur småföretagarsynvinkel, viktigt att de regionala utvecklingsfonderna erhåller tillräckliga resurser för att kunna göra konstruktiva insatser för att stärka näringslivet. Dessa insatser får emellertid inte leda till att konkurrensen på marknaden snedvrids. Utskottet vill också understryka betydelsen av att bankerna ökar sina insatser när det gäller att försörja företagen med kapital och av att statsmakterna genom skilda åtgärder underlättar för bankerna att göra detta. Eventuellt kan det av dessa skäl bli erforderligt med ändringar i banklagstiftningen.

De statsägda företagen kommer i vår att diskuteras i riksdagen i samband med behandlingen av regeringens proposition (prop. 1981/82: 125) om tilläggsbudget III till årets statsbudget. Regeringen har också aviserat att den avser att i höst förelägga riksdagen en proposition om Statsföretags verksamhet. Utskottet saknar därför anledning att i detta betänkande närmare gå in på frågor rörande den statliga företagsamheten men vill helt allmänt framhålla att förekomsten av statsägda företag inte får vara ett självändamål. Sådana företag bör i princip skötas på vanliga företagsekonomiska grunder och bör alltså kunna såväl expandera som läggas ned eller avyttras.

Utskottet vill även trycka på behovet av att kontakterna mellan universiteten och företagen när det gäller teknisk forskning och utveckling intensifieras, exempelvis i den formen att högteknologiska och kunskapsintensiva företag kan etableras och drivas i nära samverkan med universitet och högskolor.

De förslag och synpunkter som framförs i de här behandlade motionerna från moderata samlingspartiet och från folkpartihåll ligger väl i linje med och utvecklar de riktlinjer för industripolitiken som riksdagen godkände våren 1981. Det finns enligt utskottets mening därför inte någon anledning för riksdagen att nu göra något särskilt uttalande av den innebörd som föreslås i motionerna 1981/82: 1045 (fp), 1981/82: 1054 (fp) och 1981/82: 2052 (m). Dessa bör därför inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida såvitt nu är i fråga.

När det gäller det förslag till inriktning av industripolitiken som skisseras i den socialdemokratiska partimotionen 1981/82: 1488 finner utskottet sam-

manfattningsvis, utan att gå in på en närmare analys av de enskilda förslagen, att motionen präglas av en annan grundsyn på industripolitiken än den som utskottet har ställt sig bakom nu och för ett år sedan. Vad angår motionärernas förslag om överläggningar i organiserad form mellan staten, näringslivet och de anställda vill utskottet erinra om att industriministern i budgetpropositionen (prop. 1981/82: 100, bilaga 17 s. 19) har aviserat sin avsikt att inbjuda de fackliga organisationerna och representanter för näringslivet till överläggningar kring hur samhället och parterna gemensamt skall hantera frågor som rör industrins strukturomvandling. På grundval av det anförda avstyrker utskottet motion 1981/82: 1488 (s) i denna del.

Ett genomförande av de förslag rörande näringspolitikens inriktning som läggs fram i motionerna 1981/82: 366 (vpk) och 1981/82: 1057 (vpk) skulle leda till att det marknadsekonomiska systemet undanröjdes och ersattes med en hårt dirigerad planekonomi. Utskottet kan inte ställa sig bakom förslagen och avstyrker följaktligen motionerna i dessa delar.

Struktur- och utvecklingsfond

I två socialdemokratiska partimotioner, 1981/82: 1488 om industripolitiken och 1981/82: 2138 (med motivering i motion 1981/82: 2133 om energiförsörjningen m. m.), tar man upp frågan om inrättande av en statlig struktur- och utvecklingsfond. Fondens primära uppgift skulle vara att förbättra företagens försörjning med riskkapital. Den skulle vidare vara ett instrument för att åstadkomma en önskvärd expansion på områden med utvecklingsmöjligheter. En annan viktig uppgift för fonden skulle vara att medverka vid finansieringen av investeringsprojekt som på grund av sin storlek eller riskfylldhet annars skulle vara svåra att finansiera. Fonden skulle drivas i stiftelseform och i första hand finansieras genom en särskild avgift på företagens lönesumma.

Förslag om inrättande av en särskild struktur- och utvecklingsfond har sedan år 1977 flera gånger lagts fram av socialdemokraterna. Förslagen har varje gång avstyrkts av näringsutskottet (NU 1976/77: 35, 1977/78: 24, 1977/78: 3 y, 1978/79: 1 y, 1978/79: 59, 1979/80: 2 y, 1979/80: 43, 1980/81: 17, 1980/81: 64) och vid flera tillfällen även av finansutskottet, med reservation av de socialdemokratiska ledamöterna, och de har avslagits av riksdagen.

Utskottet har riktat en rad grundläggande invändningar mot förslaget om en struktur- och utvecklingsfond. Som utskottet senast anförde våren 1981 (NU 1980/81: 64) innebär förslaget att regeringen skall få ett långtgående bemyndigande att för kapitalinsatser inom näringslivet inrätta en ny institution vid sidan av dem som redan finns och vid sidan av den omfattande verksamhet till stöd för särskilda branscher och företag som statsmakterna redan är engagerade i. Härutöver bör erinras särskilt om de stora finansiella resurser som statsmakterna ställt till Industrifondens förfogande för bl. a. sådana ändamål som föreslagits i den då aktuella motionen.

Liksom tidigare anser utskottet att det inte finns underlag för ett beslut av riksdagen om inrättande av en sådan fond som föreslås i motionen. Till det anförda vill utskottet lägga att den bristande lönsamheten inom industrin f. n. torde vara ett betydligt allvarligare problem än bristen på kapital. Lönsamhetssituationen torde inte på något avgörande sätt förbättras genom tillkomsten av en sådan fond som motionärerna föreslår. På grundval av det anförda avstyrker utskottet motionerna 1981/82: 1488 (s) och 1981/82: 2138 (s) i denna del.

Regional industripolitik

Under denna rubrik behandlar utskottet två motioner vari framförs önskemål om särskilda industripolitiska satsningar i Värmlands län resp. i Göteborgs och Bohus län.

I motion 1981/82: 2006 (s) föreslås olika åtgärder för att främja den industriella utvecklingen i *Värmland*. Innebörden av det förslag som är aktuellt i detta sammanhang är att den regionala utvecklingsfonden i länet skall tillföras ytterligare 4 milj. kr. som "riskkapital för industriella projekt". Medlen bör enligt motionärerna användas bl. a. för en kartläggning av vilka särskilda insatser som behöver göras i de företag m. m. som direkt eller indirekt har drabbats av Vänerskogs konkurs.

Utskottet vill erinra om att riksdagen under våren 1981 (AU 1980/81: 23, rskr 1980/81: 233) har beslutat om stöd på upp till 20 milj. kr. till fortsatta insatser för att främja den industriella utvecklingen i Värmlands län. Medlen får användas för olika åtgärder. En del av medlen disponeras av utvecklingsfonden i länet och kan användas för bl. a. sådana ändamål som avses i motionen. Härutöver bör framhållas att regeringen nyligen i sin proposition om regionalpolitiken (prop. 1981/82: 113 s. 188 f.) har föreslagit en förstärkning av de regionala utvecklingsinsatserna med ca 75 milj. kr. till 275 milj. kr. Medlen skall disponeras av länsstyrelserna för bl. a. lokaliseringsbidrag i stödområdena A–C (en stor del av kommunerna i Värmland har förts till stödområde C), för investeringsbidrag utanför stödområdet och – 50 milj. kr. – för regionalt utvecklingsarbete. Det ankommer på länsstyrelserna att fördela medlen mellan de angivna ändamålen och lämna föreskrifter och riktlinjer till de organ i länet som skall fatta beslut i de enskilda fallen. Moderata samlingspartiet godtar i partimotionen 1981/82: 2052 dessa förslag. Samtidigt lägger partiet fram förslag om en övergång till mer generellt verkande åtgärder. Dessa syftar till att förbättra konkurrensläget även för företag som redan finns. I samma mån som dessa åtgärder byggs ut kan enligt motionerna de selektiva stödinsatserna avvecklas. Riksdagen kommer att ta ställning till förslagen i propositionen och motionerna senare under våren. Av de medel som för innevarande budgetår anvisats för motsvarande ändamål har, enligt vad utskottet inhämtat, Värmlands län erhållit ca 13 milj. kr., eller knappt 7 %. – Vad

angår stöd till de företag som har drabbats av Vänerskogs konkurs vill utskottet erinra om att den av regeringen tillsatta s.k. strukturgruppen under generaldirektör Lennart Schottes ledning har till uppgift bl.a. att föreslå en samordning mellan krisföretagen i skogsindustrin i Mellansverige och att följa virkesmarknaden i berörda områden. Gruppens arbete torde på längre sikt kunna bli av värde även för andra företag och entreprenörer i Värmland än dem som direkt omfattades av konkursen.

Sammanfattningsvis anser utskottet att en ökad medelstilldelning i enlighet med motionsyrkandet till den regionala utvecklingsfonden i Värmland f.n. inte kan anses påkallad. Motion 1981/82: 2006 (s) avstyrks följaktligen i denna del.

Med sikte främst på näringspolitiska problem i *Göteborgsregionen* föreslås i motion 1981/82: 318 (vpk) att riksdagen hos regeringen skall begära en samordnad industriplanering, innebärande dels att varvens, rederiernas och hamnarnas verksamhet ingår i en samhällsplan för utrikeshandel och transporter, dels att hänsyn tas till den tunga industrins behov av förnyelse och omläggningar – föranledda av kostnadsläget – samt till denna industris miljöproblem och energisituation.

Motsvarande yrkanden avslogs förra året av riksdagen (NU 1980/81: 64). Näringsutskottet uttalade emellertid att motionärerna hade fäst uppmärksamheten på viktiga samband, som ibland kanske inte hade vunnit tillräckligt beaktande. Vad utskottet då anförde kan fortfarande äga viss giltighet. Utskottet vill därför ånyo (jfr s. 27) erinra om att industriministern har anmält sin avsikt att inbjuda företrädare för näringslivet och de fackliga organisationerna till överläggningar kring hur samhället och parterna gemensamt skall hantera frågor som rör industrins strukturomvandling (prop. 1981/82: 100 bilaga 17 s. 19). Vid dessa överläggningar bör ämnen med anknytning till de frågor som aktualiseras genom motionen kunna tas upp. Utskottet är emellertid inte berett att ställa sig bakom de mycket långtgående krav på nya planeringsinsatser som motionärerna föreslår. Motionen avstyrks sålunda.

Institutionellt aktieägande

I motion 1981/82: 1468 (c) tar man upp det förhållandet att s.k. institutionella aktieägare (fonder, stiftelser, investmentbolag etc.) under senare år har fått ett allt större ägarinflytande i de börsnoterade företagen. Motionärerna vill att statsmakterna skall överväga om det institutionella aktieägandets expansion kan och bör begränsas. De föreslår att regeringen skall uppmanas att lägga fram förslag med denna innebörd. En delfråga av särskilt intresse i sammanhanget är enligt motionärerna vilken roll aktiemarknaden skall spela i framtiden.

Utskottet vill till en början framhålla att aktieägandet i de större företagen under 1960- och 1970-talen har blivit alltmer utbrett. Under ett drygt

årtionde har antalet aktieägare nära fyrdubblats. Samtidigt som de privata aktieägarna har ökat i antal har dock deras aktieposter minskat i storlek. Statens industriverk har i utredningen (SIND 1980: 5) Ägandet i det privata näringslivet redovisat uppgifter bl. a. om hur aktieägandet i de börsnoterade företagen fördelar sig mellan enskilda ägare och institutioner. En kortfattad redogörelse för utredningens slutsatser har lämnats i det föregående (s. 19 f.). Sammanfattningsvis ger utredningen vid handen att tillströmningen av nya privata aktieägare inte har lett till att privatpersoner har fått en större andel av aktiekapitalet. I stället har olika juridiska personer, som investmentbolag, försäkringsbolag och rörelsedrivande aktiebolag, kommit att bli allt större aktieägare. Trots att de endast utgör en procent av antalet aktieägare kontrollerade de (år 1976) mer än hälften av företagens aktiekapital. De 32 ägargrupper som utredningen särskilt studerat hade år 1979 tillsammans intressen som översteg 5% av rösterna i företag med drygt 800 000 anställda i Sverige.

Utredningens resultat stöder alltså motionärernas beskrivning av situationen när det gäller det ökande institutionella aktieägandet. Utredningens analys ger dock inte underlag för någon bedömning angående den lämpligaste utvecklingen när det gäller institutionernas inflytande över de större företagen. I detta sammanhang vill utskottet peka på aktiesparfondernas utveckling under de allra senaste åren. Utskottet anser att man också måste se till de intressen och den kompetens som olika aktieägare representerar. Det institutionella aktieägandet kan ha både för- och nackdelar.

Härutöver kan erinras om att stiftelseutredningen (Ju 1975: 01; ordförande: president Leif Ekberg) har i uppdrag att se över lagstiftningen om stiftelser. Utskottet har erfarit att utredningen under sitt arbete diskuterat frågor med viss anknytning till dem som aktualiserats genom motionen. Utredningen väntas lägga fram sitt betänkande under hösten 1982.

Utskottet utgår från att regeringen noga följer vad som händer på området. Något uttalande från riksdagens sida är enligt utskottets mening ej erforderligt. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motion 1981/82: 1468 (c).

Teknisk forskning och utveckling

Utskottet behandlar i detta avsnitt tre motioner rörande sophanteringsteknik, konferens om resurssnål teknik och produktionstekniskt centrum i Trollhättan.

I motion 1981/82: 1604 (vpk) föreslås att *Svenska Varv AB* skall ges möjlighet att utveckla en inhemsk teknik för återvinning och sophantering. Motionärerna anser att utvecklingskostnaderna härför skall bestridas av staten.

Utskottet har självfallet inget att invända emot att Svenska Varv utvecklar en teknik för återvinning och sophantering, förutsatt att tekniken är

kommersiellt gångbar. För detta bör Svenska Varv kunna erhålla finansiellt stöd på vanliga vägar, exempelvis genom styrelsen för teknisk utveckling. Däremot kan utskottet inte ställa sig bakom förslaget att Svenska Varv skall erhålla ett särskilt statligt stöd för att utveckla denna teknik. På grundval av det anförda avstyrker utskottet motion 1981/82: 1604 (vpk).

Förslag om att Sverige skall ta initiativ till en internationell konferens om *resurssnål teknik* läggs fram i motion 1981/82: 2086 (c). Där anförs att konferensens utgångspunkt skall vara den deklaration som FN:s ekonomiska kommission för Europa antog år 1979 och i vilken resurssnålhet definieras som "praktisk tillämpning av kunskaper, metoder och medel för att uppfylla mänskliga behov genom det mest rationella utnyttjandet av naturtillgångar och energi samt skydd av miljön".

Utskottet är ense med motionärerna om det önskvärda i att en ökad medvetenhet om resursslöseriet i världen vinner insteg på skilda håll. Internationella konferenser av den typ motionärerna syftar på kan givetvis vara ett sätt att utbreda denna medvetenhet. Enligt vad utskottet erfarit förekommer också konferenser och symposier med den allmänna inriktning som motionärerna givit uttryck för. Utskottet vill också peka på att statens stöd till skilda tekniska forsknings- och utvecklingsprogram, inte minst inom energiområdet, till stor del har den inriktning som avses i motionen. Utskottet förutsätter att regeringen följer dessa frågor med uppmärksamhet och tar erforderliga initiativ när så är lämpligt. Med hänsyn härtill finns det f. n. inte någon anledning för riksdagen att rikta en sådan begäran till regeringen som föreslås i motionen. Denna avstyrks följaktligen.

I motion 1981/82: 445 (s) föreslås att regeringen skall låta utreda frågan om inrättande av ett *produktionstekniskt centrum i Trollhättan*. Enligt motionärerna talar flera skäl för att Trollhättan får ett sådant centrum. Trollhättan har redan en tekniskt kvalificerad industri och ett gymnasium med teknisk linje. Vidare använder Sveriges mekanförbund Volvo Flygmotor AB:s anläggningar för vidareutbildning av produktionstekniker. Ett samarbete med Chalmers tekniska högskola i Göteborg skulle lätt kunna etableras.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att förutsättningarna för en verksamhet som är inriktad på teknisk forskning och utveckling är goda i Trollhättan. Utskottet vill emellertid erinra om att de regionala utvecklingsfonderna har tillkommit bl. a. för att främja produktutveckling i former som är anpassade efter olika regioners behov och önskemål. Enligt utskottets mening bör det i första hand ankomma på länets utvecklingsfond att i samarbete med andra regionala och lokala organ bedöma behovet av den form av produktionstekniskt centrum som motionärerna förespråkar. Utskottet vill vidare fästa uppmärksamheten på att regeringen i proposition 1981/82: 123 om samordnad datapolitik (bilaga 5) har föreslagit att regionala verkstadstekniska utredningscentra (VUC) skall lokaliseras till

orter med teknisk högskola. Därjämte föreslås i propositionen att ett produktionstekniskt utvecklingscentrum för processindustrin (PUP) skall byggas upp. Frågan om hur denna verksamhet skall organiseras bör dock enligt industriministern övervägas ytterligare. Propositionen jämte motioner kommer i denna del att behandlas av utskottet senare under detta riksmöte. På grund av det anförda avstyrker utskottet motion 1981/82: 445 (s).

Nordiskt industripolitiskt samarbete

Önskemål om ett intensifierat nordiskt samarbete på det industripolitiska området förs fram i tre motioner (alla s).

I partimotionen 1981/82: 1488 föreslås ett tillkännagivande av riksdagen om dels en förstärkning av resurserna för nordiskt industripolitiskt samarbete, dels ett fördjupat nordiskt samarbete i fråga om teknisk forskning och utveckling. Det senare yrkandet återfinns även i socialdemokraternas motion 1981/82: 2138 om energiförsörjningen. Motionärerna anför att det i de nordiska länderna finns en likartad syn på vilken samhällsutveckling som är önskvärd och på statens roll i denna utveckling. För svenskt vidkommande är det enligt motionärerna väsentligt att hålla en högre industripolitisk beredskap för att stödja olika samarbetsinitiativ inom näringslivet. Ett sätt kan vara att regeringen utser en särskild sakkunnig eller statssekreterare för det nordiska industripolitiska samarbetet. Vissa områden bör prioriteras inom ramen för ett sådant samarbete, däribland frågor om teknisk forskning och utveckling samt offentlig upphandling. – I motion 1981/82: 444 föreslås, såvitt nu är i fråga, att norra Älvsborgs län uppmärksammas i det svensk-norska industrisamarbetet. De olika förslag som framläggs i motionen (se s. 8) motiveras bl. a. med länets närhet till Norge och till att ett begränsat sådant samarbete redan finns.

Med anledning av vad som anförs i motionerna vill utskottet framhålla att det nordiska samarbetets långa tradition och karaktär gör att Norden ter sig som en naturlig ram för samarbete på industripolitikens och den tekniska forskningens områden. Redan i dag förekommer det samarbete på dessa båda fält. Det ekonomiska samarbetet i Norden understöds aktivt av de enskilda ländernas regeringar och av de nordiska samarbetsorganen, exempelvis Nordiska industrifonden, Nordiska investeringsbanken och – såvitt avser Sveriges samarbete med Norge – Fonden för svensk-norskt industriellt samarbete. På forskningsområdet utgör Nordforsk, Nordiska institutet för teoretisk atomfysik och Nordiska forskarkurser exempel på samarbete på nordisk basis. Som framgår av den tidigare lämnade redogörelsen (s. 22 f.) har Nordiska ministerrådet vid sitt möte i Helsingfors i februari i år godkänt två nya arbetsplaner inom samarbetsområdena energi och industri. I båda planerna läggs stor vikt vid att en ökad koordinering av den nationella forskningsverksamheten sker så att möjligheterna till nor-

diskt samarbete klart förbättras. Ministerrådet har även tagit initiativ till åtgärder ägnade att undanröja de hinder som i dag existerar när det gäller ett fördjupat samarbete inom olje- och gasområdet i Norden.

Enligt utskottets mening är det av stor betydelse att det nordiska samarbetet breddas och intensifieras på skilda områden. Av den lämnade redogörelsen framgår att under senare år en rad initiativ tagits för att fördjupa detta samarbete. Det framgår också att ett omfattande samarbete redan pågår på skilda områden. Det är naturligtvis önskvärt att regeringen håller en hög industripolitisk beredskap för att stödja olika samarbetsinitiativ inom näringslivet, och utskottet utgår från att regeringen följer dessa frågor med uppmärksamhet. Mot bakgrund av det anförda finns det inte anledning för riksdagen att göra något särskilt tillkännagivande med anledning av motionerna 1981/82: 1488 (s) och 1981/82: 2138 (s), vilka därför avstyrks i dessa delar.

Vad avser situationen för norra Älvsborgs län vill utskottet understryka vikten av att det svensk-norska industrisamarbetet fördjupas, inte minst i gränsregionerna. Uppgiften att upprätta ett sådant program för näringslivets utveckling i denna region som föreslås i motionen måste emellertid enligt utskottets mening i första hand ligga på de regionala och lokala statliga organen, helst i samarbete med näringslivets organisationer. Riksdagen bör därför inte genom något särskilt uttalande binda regeringen i denna fråga. Motion 1981/82: 444 avstyrks alltså i denna del.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *allmänna riktlinjer för näringspolitiken*
   att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 1045 och 1981/82: 1054, motion 1981/82: 1488 yrkande 1 och motion 1981/82: 2052 yrkande 1,
2. beträffande *ett statligt industrialiseringsprogram m. m.*
   att riksdagen avslår motionerna 1981/82: 366 och 1981/82: 1057,
3. beträffande *struktur- och utvecklingsfond*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 1488 yrkande 9 och motion 1981/82: 2138 yrkande 8,
4. beträffande *industripolitisk satsning i Värmland*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 2006 yrkande 5,
5. beträffande *samordnad industriplanering*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 318,
6. beträffande *institutionellt aktieägande*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 1468,
7. beträffande *teknik för sophantering*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 1604,

8. beträffande *konferens om resurssnål teknik*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 2086,
9. beträffande *produktionstekniskt centrum i Trollhättan*
   att riksdagen avslår motion 1981/82: 445,
10. beträffande *nordiskt industripolitiskt samarbete*
    att riksdagen avslår motion 1981/82: 1488 yrkandena 12 och 13 och motion 1981/82: 2138 yrkande 10,
11. beträffande *samarbete mellan Norge och norra Älvsborgs län*
    att riksdagen avslår motion 1981/82: 444 yrkande 3.

Stockholm den 20 april 1982

På näringsutskottets vägnar
INGVAR SVANBERG

Närvarande: Ingvar Svanberg (s), Johan Olsson (c), Erik Hovhammar (m), Sven Andersson (fp), Nils Erik Wååg (s), Margaretha af Ugglas (m), Lilly Hansson (s), Thage Peterson (s), Tage Adolfsson (m), Lennart Pettersson (s), Bengt Sjönell (c), Rune Jonsson (s), Christer Eirefelt (fp), Birgitta Johansson (s) och Ivar Franzén (c).

Reservationer

av Ingvar Svanberg, Nils Erik Wååg, Lilly Hansson, Thage Peterson, Lennart Pettersson och Rune Jonsson (alla s)

1. Allmänna riktlinjer för näringspolitiken (mom. 1)

Reservanterna anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 24 med "Utskottet vill" och slutar på s. 27 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att den svenska industrin under senare år alltmer försvagats. Industriproduktionen har minskat från mitten av 1970-talet. Industrins investeringar, som föll mycket kraftigt från 1976 till 1978, ligger år efter år kvar på en nivå som är helt otillfredsställande. Regeringen har inte lyckats åstadkomma någon avgörande förbättring av den svenska industrins villkor. Inte heller i årets budgetproposition redovisas en politik som kan vända utvecklingen.

För att åstadkomma en sådan vändning krävs enligt utskottets uppfattning att ett brett handlingsprogram sätts in, med åtgärder på många av politikens olika områden. Ett sådant program redovisas i den socialdemokratiska partimotionen.

Där presenteras insatser – utöver den på det industripolitiska området – inom bostadsbyggandet, på energi- och trafikområdet och inom den

tekniska forskningen. Sammantaget innebär programmet en kraftig stimulans av den svenska industrin. Insatserna för att öka såväl nybyggande som underhåll av bostäder leder till förbättrade avsättningsmöjligheter inom sektorer av industrin som i dag har mycket stora problem. Det gäller inte minst många mindre och medelstora företag. Investeringsprogrammen inom energi- och transportsektorerna innebär en stimulans av efterfrågan inom bl. a. delar av verkstadsindustrin.

Bakom kravet på ett brett handlingsprogram ligger uppfattningen att enbart det slags främst selektiva politiska åtgärder, som brukar sammanfattas i begreppet industripolitik, inte är tillräckliga för att vända utvecklingen i industrin i positiv riktning.

Men även om den inte är tillräcklig, så är ändå en målmedveten selektiv industripolitik ett både nödvändigt och naturligt led i ett program för att sanera den svenska ekonomin. På den här punkten går i praktiken en tydlig skiljelinje mellan den socialdemokratiska uppfattningen och den syn på industripolitiken som representeras av de borgerliga partierna. Den borgerliga politiken präglas av övertygelsen att industrins problem i allt väsentligt bör lösas genom generella åtgärder som verkar via marknadsmekanismerna. Selektiva åtgärder skall, menar man, inte sättas in annat än undantagsvis, i rena krislägen.

Utskottet menar att olika typer av riktade insatser och åtgärder som innebär en mer direkt påverkan av enskilda företag och projekt har en viktig uppgift att fylla. Den helt övervägande andelen av besluten i ekonomin måste otvivelaktigt ske inom ramen för marknadssystemet. Det finns emellertid ingen anledning att begränsa samhällets möjligheter att agera industripolitiskt på det sättet att riktade insatser förbehålls akuta krislägen och att samhällsinsatserna i övrigt sker generellt, via marknadsmekanismerna. Riktade industripolitiska åtgärder kan bidra till att främja samhällsekonomisk effektivitet, exempelvis genom att hänsyn till utnyttjande av samhällskapital tillåts påverka den industriella utvecklingen. Som ett annat exempel kan anföras statliga insatser för att samordna forsknings- och utvecklingsarbete, produktion eller marknadsföring mellan flera företag. På det sättet kan man undvika effektivitetsförluster som kan bli följden om vart och ett av de berörda företagen fattar beslut beträffande den egna verksamheten.

Men industripolitiken skall inte ses som enbart ett instrument för att öka effektiviteten. Den bör ses som ett i lika hög grad sysselsättningspolitiskt medel. Därmed är inte sagt att de industripolitiska åtgärderna skall utnyttjas för en permanent subventionering av verksamhet som saknar konkurrensförmåga. Det måste vara en klart uttalad strävan att på sikt avveckla sådan verksamhet. Däremot kan det – av samhällsekonomiska eller sociala skäl – vara motiverat att temporärt stödja sådan verksamhet och att därvid uttnyttja just insatser som hör till den industripolitiska medelsarsenalen.

Fortgående och stora förändringar i den befintliga industristrukturen är enligt utskottets uppfattning i hög grad önskvärda. Man måste emellertid vara klart medveten om att det vore orealistiskt att räkna med en så snabb tillväxt i "framtidsbranscherna" att produktionen i befintliga anläggningar i någon mer väsentlig utsträckning skall kunna ersättas av ny produktion under 1980-talet.

Vi står i Sverige inför uppgiften att, främst genom en industriell expansion, skapa de resurser som krävs för att sanera ekonomin och återvinna jämvikt i bytesbalansen. Kravet på industriell expansion kommer inte att kunna tillgodoses om befintliga anläggningar slås ut i snabb takt. Vi måste vara rädda om den produktionskapacitet vi redan har i befintliga anläggningar.

Utskottet instämmer i vad som i den socialdemokratiska partimotionen 1981/82: 1488 sägs om att en huvudlinje i 1980-talets industripolitik måste vara den ömsesidiga öppenheten, dialogen mellan samhällsorgan, företag och anställda. Problemen i ekonomin är djupt allvarliga. De gemensamma ansträngningar som krävs för att lösa problemen kan aldrig bli verklighet utan en öppen diskussion och en sammanjämkning av skilda uppfattningar och intressen.

Ett annat skäl till behovet av en sådan fortlöpande dialog är att en selektiv politik aldrig kan bedrivas utan nära kontakter mellan samhällets och näringslivets representanter. Det finns varken anledning eller praktiska möjligheter för statsmakterna att bygga upp en egen organisation för att ta fram det fullständiga beslutsunderlaget. Självklart skall den kompetens som finns i näringslivet utnyttjas vid besluten.

Utskottet menar därför att man från statens sida i organiserade former bör ta upp överläggningar med näringslivet om hur de expansionsmöjligheter som finns i industrin praktiskt skall tas till vara. Diskussionerna bör bl. a. omfatta frågor som rör samverkan mellan samhälle och företag inom ramen för ett utbyggt nordiskt industrisamarbete samt den svenska industrins möjligheter att i ökad utsträckning hämta sina insatsvaror från inhemska leverantörer i stället för att importera. Dessutom bör man se över större tänkbara investeringsprojekt i industrin och förutsättningslöst diskutera villkoren för att olika projekt skall komma till stånd. Möjligheterna till ett nära samarbete mellan staten och enskilda företag bör därvid noga prövas. Ett uttalande av denna innebörd bör göras av riksdagen. Utskottet tillstyrker således yrkandet härom i motion 1981/82: 1488 (s).

Däremot kan utskottet inte ställa sig bakom de förslag till allmänna riktlinjer för näringspolitiken som läggs fram i motionerna 1981/82: 1045 (fp), 1981/82: 1054 (fp) och 1981/82: 1052 (m). Motionerna bygger på en utomordentligt förenklad bild av hur ekonomin fungerar. I ett samhälle som är i så hög grad präglat av institutionella förhållanden som vårt kan inte den praktiska politiken utformas med utgångspunkt i denna typ av

schematiska resonemang. Utskottet avstyrker därför de aktuella yrkandena i dessa motioner.

dels att utskottet under 1 bort hemställa

1. beträffande *allmänna riktlinjer för näringspolitiken*
att riksdagen
a) med bifall till motion 1981/82: 1488 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om överläggningar mellan staten och näringslivet,
b) avslår motionerna 1981/82: 1045 och 1981/82: 1054 samt motion 1981/82: 2052 yrkande 1.

2. Struktur- och utvecklingsfond (mom. 3)

Reservanterna anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 27 med "Utskottet har" och slutar på s. 28 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Riksdagen har tidigare vid flera tillfällen avvisat det förslag om en struktur- och utvecklingsfond som nu åter förs fram i de socialdemokratiska partimotionerna 1981/82: 1488 och 1981/82: 2138. Härvid har riksdagen bortsett från de grundläggande motiven för att en sådan fond bör tillskapas. Framtidsinriktade satsningar från företagens sida är nödvändiga, om inte strukturförändringarna i olika branscher skall bli rent defensiva. Den sviktande investeringsviljan inom industrin, sedd mot bakgrund av Sveriges allmänna ekonomiska läge, gör sådana satsningar än mer oundgängliga. Den föreslagna struktur- och utvecklingsfonden har här en viktig uppgift att fylla, eftersom redan befintliga instrument inte är tillräckliga när det gäller att åstadkomma det riskkapital som behövs. Strukturfonden skulle på ett annat sätt än de befintliga kapitalmarknadsinstitutionerna kunna ta sådana risker som är förknippade med insatser av det slag det här gäller. En sådan fond bör alltså inrättas i enlighet med vad som föreslås i motionerna 1981/82: 1488 (s) och 1981/82: 2138 (s).

dels att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *struktur- och utvecklingsfond*
att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 1488 yrkande 9 och motion 1981/82: 2138 yrkande 8 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Industripolitisk satsning i Värmland (mom. 4)

Reservanterna anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 28 med "Utskottet vill" och slutar på s. 29 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Med hänsyn till det allvarliga sysselsättningsläget i Värmlands län, särskilt efter Vänerskogs konkurs, anser utskottet liksom motionärerna att ytterligare medel bör ställas till utvecklingsfondens förfogande för att fonden enligt gällande låneregler skall kunna förse de små och medelstora företagen i länet med riskvilligt kapital. Utskottet vill särskilt understryka att de företag som direkt eller indirekt har drabbats av Vänerskogs konkurs torde vara i behov av särskilt riskkapital från utvecklingsfonden innan deras verksamhet kan stabiliseras. Till det anförda vill utskottet lägga att regeringen i sin proposition om regionalpolitiken (prop. 1981/82: 113 s. 118–189) visserligen har föreslagit att anslaget till regionala utvecklingsinsatser skall öka, men att medlen enligt propositionen skall disponeras av resp. länsstyrelse och att det inte finns någon garanti för att de önskemål som framförs i motionen blir tillgodosedda. På grund av det anförda föreslår utskottet att riksdagen under särskild rubrik, Riskkapital för industriella projekt i Värmlands län, för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 4 milj. kr. Utskottet tillstyrker därmed förslaget i motion 1981/82: 2006 i denna del.

dels att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *industripolitisk satsning i Värmland*
att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 2006 yrkande 5 till *Riskkapital för industriella projekt i Värmlands län* för budgetåret 1982/83 under fjortonde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 4 000 000 kr. och därvid som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Nordiskt industripolitisk samarbete (mom. 10)

Reservanterna anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 33 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "dessa delar" bort ha följande lydelse:

Möjligheterna till ett vidgat nordiskt industripolitiskt samarbete har enligt utskottets mening inte på långt när utnyttjats till fullo genom de initiativ som nyss redovisats. Teknisk forskning och utveckling är ett av de områden som enligt utskottets uppfattning bör kunna bli föremål för ett starkt utvidgat nordiskt samarbete. Utskottet anser att regeringen bör ta initiativ till överläggningar härom med regeringarna i övriga nordiska länder. Ett annat område där ett samarbete skulle kunna betyda en väsentlig stimulans för industrin är den offentliga upphandlingen, särskilt teknikupphandlingen. Regeringen bör uppmanas att se över på vilka sektorer en gemensam teknikupphandling är möjlig. Eftersom samordningsfrågorna torde vara svårlösta kan det vara lämpligt att i första hand överväga ett samarbete på bilateral bas. Allmänt gäller enligt utskottets mening att regeringens beredskap för att stödja olika initiativ till nordiskt industriellt samarbete inom

näringslivet bör höjas. Som anförs i motion 1981/82: 1488 (s) skulle denna högre beredskapsgrad förslagsvis kunna åstadkommas genom att regeringen utser en särskild statssekreterare eller sakkunnig med ansvar för det nordiska industripolitiska samarbetet.

Vad utskottet nu har anfört om behovet av ökade resurser för nordiskt industripolitiskt samarbete bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna. Utskottet tillstyrker därmed motionerna 1981/82: 1488 (s) och 1981/82: 2138 (s) såvitt nu är i fråga.

dels att utskottet under 10 bort hemställa

10. beträffande *nordiskt industripolitiskt samarbete*
att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 1488 yrkandena 12 och 13 och motion 1981/82: 2138 yrkande 10 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Erik Hovhammar, Margaretha af Ugglas och Tage Adolfsson (alla m) anför:

Riksdagen kommer senare under detta riksmöte att ta ställning till regeringens förslag om de små och medelstora företagen (prop. 1981/82: 118) och om anslag till Statsföretag AB (prop. 1981/82: 125). I motioner med anledning av dessa propositioner har moderata samlingspartiet närmare utvecklat sin syn på de frågor som behandlas i propositionerna. Med hänsyn härtill inskränker vi oss i det nu aktuella betänkandet till att i detta särskilda yttrande ange några huvuddrag i vår uppfattning angående dels statlig företagsamhet, dels de små och medelstora företagens situation.

I en fri ekonomi är det statens uppgift att sätta upp ramar för företagens verksamhet. Inom dessa ramar skall företagen få verka fritt och anpassa sig till marknadens krav.

I en ekonomi med en stor *statlig företagsamhet* är risken uppenbar att statens roll som gränsutstakare kommer i konflikt med statens roll som företagare. Risken finns alltid att statliga myndigheter – medvetet eller omedvetet – påverkas av det faktum att vissa företag är statliga. En statlig företagssektor leder också lätt till en felaktig resursfördelning genom att olika parter i samhället i praktiken tvingas ta speciella hänsyn till det statliga företagskomplexet. Detta kan gälla t. ex. kreditinstituten. När ett statligt företag kräver krediter fordras det mycket för att kreditinstituten skall säga nej, även om projektet ser svagt ut. Dessa kan därigenom komma att ge avkall på sin samhällsekonomiska uppgift, nämligen om kreditutrymmet inte räcker till utvecklingsbara och lönsamma företag.

Enligt moderat uppfattning skall statlig företagsamhet förekomma endast när särskilda skäl föreligger. Det kan vara fråga om en monopolsituation eller ett särskilt kapitalkrävande projekt eller ett fall när särskilda

sysselsättnings- och regionalpolitiska skäl är för handen. Ett typexempel är LKAB. I övrigt bör företagen drivas i enskild regi och verka inom de ramar för marknadshushållningen som har ställts upp av statsmakterna.

Vi anser således att den statliga företagsamhetens roll i framtiden bör begränsas till att sanera och driva sådana företag som av särskilda skäl eller under begränsad tid måste tas om hand av staten. Detta kan t. ex. vara fallet vid strukturkriser inom branscher där regional- och sysselsättningspolitiska hänsyn kräver att staten tar ett ansvar.

I fråga om *småföretagens situation* vill vi framhålla att näringspolitiken alltför mycket har utformats utan hänsyn till småföretagarnas och småföretagens verklighet. Ändringar bör genomföras bl. a. på skattelagstiftningens område. Kapitalbeskattningens utformning har stor betydelse för många småföretags fortlevnad. Förmögenhetsskattens storlek framtvingar i dag stora uttag ur rörelsen. Medel som skulle kunna användas till nya investeringar, förstärkningar av soliditeten eller annan form av expansion går i stället till skatt. Vi anser att den del av en företagares förmögenhet som är bunden i företaget som arbetande kapital helt skall befrias från förmögenhetsskatt samt gåvo- och arvsskatt så länge kapitalet stannar i företaget. Likaså bör, i likhet med vad som skett i flertalet konkurrentländer ute i Europa, dubbelbeskattningen av aktieutdelningar avskaffas i sin helhet. Härigenom skulle enligt vår mening en spridning av aktieägandet stimuleras och utbudet av riskvilligt kapital öka.

Vi vill också att vissa förändringar av de regionala utvecklingsfondernas verksamhet skall genomföras. Utvecklingsfondernas egen utlåningsverksamhet bör minskas. Den kreditgivande verksamheten bör skötas främst av de ordinarie kreditinstituten, i första hand bankerna. Utvecklingsfonderna bör i stället hänvisas till att i ökad utsträckning förmedla och samordna krediter från andra kreditinstitutioner.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1982